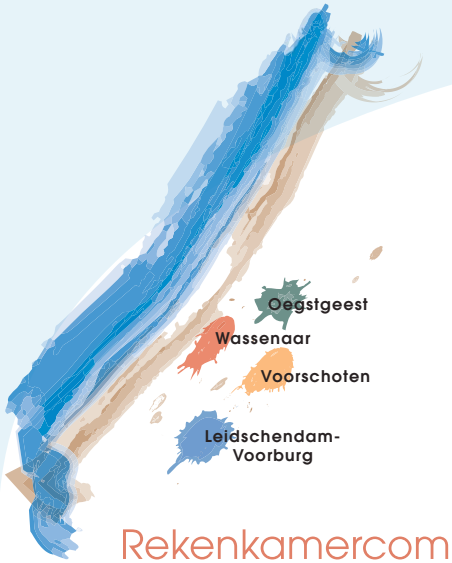

Rekenkamercommissie

Onderzoek Houdbare gemeentefinanciën

Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg

Wassenaar

Voorschoten

Oegstgeest

Leidschendam-
Voorburg

Secretariaat: Postbus 393, 2250 AJ Voorschoten
info@rekenkamerwvolv.nl • www.rekenkamerwvolv.nl

Colofon

Rapport ‘Onderzoek houdbare gemeentefinanciën’

Leden:
Peter van den Berg, voorzitter
Saskia van der Haagen
Henny van der Klis
Bert Jan Smallenbroek
Wim Wensink
Rolf Willemse

Secretaris:
Rini Teunissen

Uitgave:
Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg
Postbus 393
2250 AJ Voorschoten

www.rekenkamerwvolv.nl

31 oktober 2014

Voorwoord

Voor u ligt het rapport ‘Onderzoek houdbare gemeentefinanciën’. Met dit onderzoek wil de Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg de gemeenteraden bijstaan in hun kaderstellende en controlerende rol door meer helderheid en inzicht te verschaffen in de trendmatige ontwikkeling van de gemeentelijke financiën. Het onderzoek is in opdracht van en in samenwerking met de rekenkamercommissie uitgevoerd door Deloitte in de periode juli tot en met september 2014.

Ambitieus tijdspad onderzoek
De rekenkamercommissie dankt Deloitte en alle betrokkenen bij de gemeenten Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg die - ondanks de vakantieperiode en drukke tijd van de opstelling van de begrotingen - het mogelijk hebben gemaakt dit onderzoek op tijd af te ronden.

De rekenkamercommissie waardeert de open en constructieve houding van alle partijen die betrokken zijn geweest bij de uitvoering van dit onderzoek.

Het college van burgemeester en wethouders van Voorschoten heeft thans - één week na afloop van de afgesproken termijn - nog geen bestuurlijke reactie gegeven. Met oog op de begrotingsbehandelingen in de raden ronden we nu het rapport af. Zodra we de bestuurlijke reactie uit Voorschoten ontvangen zullen we deze nazenden.

Dit rapport is op 2 oktober 2014 voor ambtelijke en bestuurlijke reactie voorgelegd aan de colleges van burgemeester en wethouders, vlak voordat de Programmabegrotingen 2015 – 2018 ter beschikking kwamen. De nieuwe cijfers uit deze begrotingen zijn derhalve niet in dit rapport verwerkt, maar veranderen naar ons oordeel niet het geschetste kwalitatieve beeld en de aanbevelingen.

Met vriendelijke groet,

Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg

Peter van den Berg, voorzitter

Deel 1 Aanbiedingsbrief rekenkamercommissie met conclusies en aanbevelingen

1. Inleiding

Aanleiding

In 2013 heeft de Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten en Oegstgeest een onderzoek uitgevoerd naar 'Reserves, voorzieningen en de omgang met risico's'[1] in de gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Oegstgeest. Doel van dit onderzoek was om de gemeenteraden meer helderheid en inzicht te verschaffen in de gemeentelijke financiën en dan vooral op het gebied van reserves, voorzieningen en de onderliggende risico's.

Nu dit jaar nieuwe raden zijn gekozen, nieuwe colleges zijn geformeerd en bovendien ook de gemeente Leidschendam-Voorburg is aangesloten, heeft de rekenkamercommissie met het oog op de behandeling van de begrotingen voor 2015 de hoofdlijnen van het beeld uit het vorige onderzoek geactualiseerd en de analyse verbreed. Bij de kennismakingsbijeenkomsten met de fracties van de politieke partijen en de raadscommissies bleek veel behoefte aan een beeld van de gemeentefinanciën op hoofdlijnen; liefst in meerjarig perspectief, zowel terugblikkend als vooruitkijkend.

Bij dit onderzoek sluiten wij aan bij de 'Handreiking Houdbare gemeentefinanciën' van de VNG uit 2013[2]. Van houdbare gemeentefinanciën is sprake als een gemeente ook bij een scenario met economisch slecht weer genoeg geld overhoudt om de schuldverplichtingen te blijven voldoen, zonder dat de noodzakelijke publieke voorzieningen in de knel komen. Voor gezonde gemeentefinanciën is alleen sturen op baten en lasten niet genoeg: ook moet de blik op de geldstromen en op de hoogte van de schuld worden gericht. Deze benadering voor een oordeel over de gezondheid van de financiën die veel bij landen en staten wordt toegepast, is voor de Nederlandse gemeenten nieuw. Verwacht wordt dat het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) op dit gebied wordt aangepast.

Met het onderzoek 'Houdbare gemeentefinanciën' wil de rekenkamercommissie de gemeenteraden inzicht bieden of hun financiën robuust genoeg zijn om financiële tegenslagen in de toekomst op te vangen.

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek 'Houdbare gemeentefinanciën' is om de gemeenteraden een beeld te schetsen van hun financiële positie op hoofdlijnen en waar mogelijk de resultaten in perspectief te plaatsen met vergelijkbare gemeenten.

De geformuleerde deelvragen voor dit onderzoek zijn:

1. In hoeverre is het bezit van de gemeente belast met schulden en hoe is de verhouding tussen schulden en inkomsten.

2. Kunnen investeringen houdbaar worden gefinancierd (primair surplus) en is er onbenutte belastingcapaciteit.

3. Wat is de ontwikkeling van het EMU-saldo, wordt voldaan aan deze referentiewaarde.

4. Is de gemeente voldoende voorbereid op de toekomst in het geval van een 'slecht weer scenario'.

Vanuit de beantwoording van de eerste drie deelvragen kan op hoofdlijnen het beeld van de financiële positie van de vier gemeenten als volgt worden samengevat:

- De financiële positie van Wassenaar is zeer gunstig, zeker in vergelijking met referentiegemeenten. Het bezit is nauwelijks belast met schuld en het netto financiële vermogen per inwoner blijft hoog.

1 Voor meer informatie over het rapport zie de website van de rekenkamercommissie
2 Zie voor meer informatie de website van de VNG

- De financiële positie van Voorschoten was tot circa vijf jaar geleden heel goed, maar is de afgelopen jaren verslechterd en dreigt de komende jaren in snel tempo verder te verslechteren. De schuld loopt sterk op, omdat de omvang van de voorgenomen investeringen - ondanks een inmiddels ingesteld investeringsplafond - aanzienlijk groter blijft dan het jaarlijkse financieringsresultaat (het zogenaamde primaire surplus). Dit komt ook tot uiting in het EMU-tekort, dat veel groter is dan de referentiewaarde.

- De financiële positie van Oegstgeest is kwetsbaar. Oegstgeest heeft weinig eigen vermogen; de solvabiliteit ligt lager (circa de helft) dan bij referentie-gemeenten. De netto schuld per inwoner is hoog, vooral door de omvangrijke, met leningen gefinancierde grondposities. De balans bestaat voor 40 % uit voorraden bouwgrond. De toekomstige financiële positie van de gemeente Oegstgeest is in sterke mate afhankelijk van de realisatie van de uitgangspunten ten aanzien van de grondexploitaties die gehanteerd zijn bij het opstellen van de Jaarrekening 2013.

- Leidschendam-Voorburg heeft een goede financiële positie met een gunstige solvabiliteit. De schulden lopen de laatste jaren wel op, in samenhang met toenemende voorraden bouwgrond. Het EMU-tekort overtreft de referentiewaarde dan ook in aanzienlijke mate.

Voor de beantwoording van de vierde onderzoeksvraag is het nuttig om een houdbaarheidstest op te stellen, zoals recentelijk voorgesteld en gepresenteerd door de VNG. We hebben de afgelopen maanden een aantal vingeroefeningen op dit gebied verricht. Voor een plausibel en bruikbaar resultaat is echter meer tijd en meer specifieke kennis van de begrotingen en meerjarencijfers van de vier gemeenten nodig dan in kort tijdsbestek beschikbaar was. Ook is het wenselijk om de analyse zoveel mogelijk op de concrete en specifieke risico's per gemeente te richten.

Daarom stellen wij voor om de komende tijd in workshopverband per gemeente met ambtelijke specialisten, wethouders financiën en financiële woordvoerders uit de diverse fracties een houdbaarheidstest op te stellen.

Leeswijzer

In deze aanbiedingsbrief (deel 1) formuleert de rekenkamercommissie haar conclusies en aanbevelingen op basis van het onderzoeksrapport dat door Deloitte is opgesteld (deel 3). In deel 2 van dit rapport treft u aan de ontvangen bestuurlijke reacties van de colleges van Wassenaar, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg met een naschrift van de rekenkamercommissie.

In de onderstaande grafiek is het netto overschot/netto schuld per inwoner voor de vier gemeenten in beeld gebracht over de periode 2008-2017:

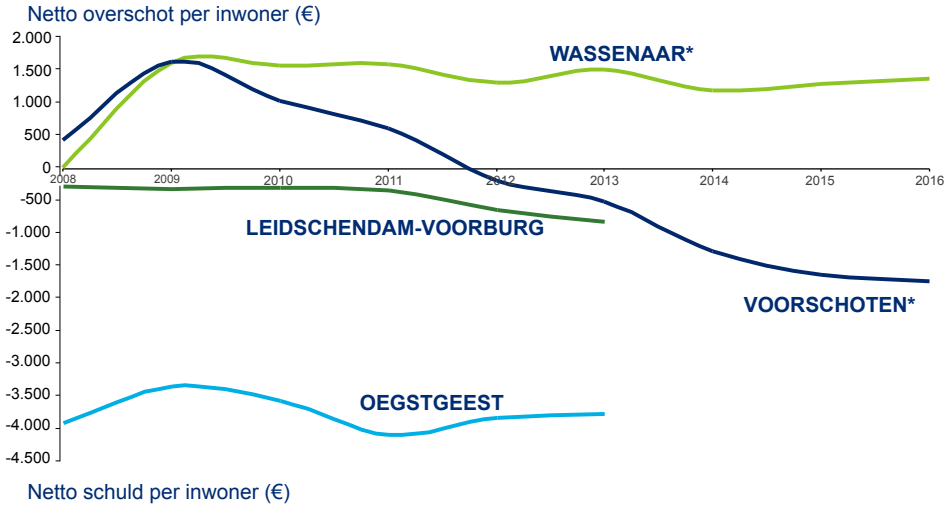

* Alleen Wassenaar en Voorschoten publiceren prospectieve balansen, waardoor een beeld tot 2016 geschetst kan worden

2. Conclusies en aanbevelingen

De rekenkamercommissie komt, op grond van de bevindingen uit het onderzoek zoals verwoord in het rapport (deel 3), tot de onderstaande conclusies en aanbevelingen aan de gemeenteraden. Bij het opstellen en formuleren van de aanbevelingen heeft de rekenkamercommissie getracht zich te verplaatsen in de positie van de individuele gemeenteraadsleden en in de uitdagingen waar zij voor staan. De aanbevelingen zijn aanvullend op de aanbevelingen in het rapport 'Reserves, voorzieningen en omgang met risico's'. Met de aanbevelingen willen wij bevorderen dat de gemeenteraden een beter inzicht verkrijgen in de ontwikkeling van de financiële positie in de loop van de tijd en hoe informatie in de begrotings- en verantwoordingsstukken daarbij kan helpen.

Naast enkele aanbevelingen voor de vier gemeenten gezamenlijk zijn er ook aanbevelingen voor een afzonderlijke gemeente.

Voor de gemeenteraden van Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg

1. Het is van belang de ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten in een meer trendmatig perspectief te beoordelen. Een heldere grafische weergave van een aantal cruciale kengetallen over de afgelopen vijf jaar gecombineerd met de ramingen voor het lopende en de komende vier jaar zal daarbij behulpzaam zijn.

   Aanbevolen wordt aan het college te vragen deze gegevens zoveel mogelijk te benchmarken met informatie van referentiegemeenten en met normatieve bandbreedtes zoals genoemd in het VNG-rapport 'Handreiking Houdbare gemeentefinanciën'.

   Het is nuttig deze grafieken over de afgelopen vijf jaar op te nemen in de Programmarekening en in de Programmabegroting de grafieken op te nemen over de afgelopen vijf jaar én de ramingen voor het lopende en de komende vier jaar. Dan wordt in de begroting in één oogopslag helder waar we vandaan komen en waar we naar toe gaan.

   Het gaat met name om grafieken van de volgende kengetallen:

   - de bruto schuldratio en de solvabiliteitsratio; in welke mate is het bezit belast met schuld dan wel vrij van schuld;
   - de netto schuld c.q. het netto financieel vermogen per inwoner;
   - de netto schuldquote plus de voorraadquote en uitleenquote; daarbij wordt de netto schuld, de waarde van de voorraad bouwgrond en de aan derde uitgeleende gelden gerelateerd aan de jaarlijkse inkomsten;
   - een staafdiagram per jaar met het zogenaamde primaire surplus als indicator van de jaarlijkse financiële ruimte, en de investeringscijfers.

   Werken met deze meerjarige kengetallen voor de begrotingsjaren houdt tevens in dat in de begrotingen prospectieve balansen worden opgenomen. Dat is nog niet het geval bij Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg. Wij bevelen deze gemeenten aan deze voortaan op te nemen in de begroting. Bedoelde ratio's en grafieken - met toelichting - zijn te vinden in deel 3 van dit rapport (bladzijde 7-23).

2. Om meer inzicht te krijgen in aanwezige buffers, die bij slechte economische ontwikkelingen eventueel aangesproken moeten worden, beveelt de rekenkamercommissie aan het college te vragen om - conform de VNG 'Handreiking Houdbare gemeentefinanciën' (pagina 56) - in de begroting ook de volgende kengetallen op te nemen:

   - primair surplus als aandeel van de inkomsten;
   - de uitgaven waarop kan worden omgebogen als aandeel van de inkomsten;
   - de onbenutte belastingcapaciteit in mln. euro, en in bedrag per inwoner. Inclusief benchmarking van de OZB tarieven met die in de omliggende gemeenten, in Nederland en met de artikel 12 norm.

   Meer hierover is te vinden in deel 3 van het rapport (bladzijde 25-30).

Voor de raden en de colleges van burgemeester en wethouders van Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg

3. Zoals ook aanbevolen door de VNG en de Adviescommissie Depla[3] is het van groot belang om de kwaliteit van de gemeentelijke financiën meer in toekomstperspectief te beoordelen. Behalve structureel en reëel evenwicht in de begroting is ook de ontwikkeling van de schuld van groot belang. Rentelasten op schulden beperken de ruimte voor reguliere uitgaven in de toekomst, zeker als de kapitaalmarktrente op termijn weer gaat stijgen. Sinds het uitbreken van de financiële crisis worden overheden steeds meer beoordeeld op het niveau van hun schuld.

   De vastgoedcrisis en de onzekere situatie op de woningmarkt leiden ertoe dat de financiële risico's in de grondexploitatie groot blijven. Recent nieuws over de grondexploitatie van de Duivenvoordecorridor is daar een voorbeeld van.

   Gelet op de uitkomsten van dit rapport verdient het aanbeveling om voor de gemeenten Voorschoten en Oegstgeest op korte termijn een zogenaamde stresstest of houdbaarheidstest uit te voeren. In de 'Handreiking Houdbare gemeentefinanciën' draagt de VNG daar een bepaald model voor aan.

   De rekenkamercommissie is verheugd te constateren dat Leidschendam-Voorburg al een aantal jaren de financiële gevolgen van verschillende exogene schokken ('slecht weer') in beeld brengt, zowel in de begroting als in de verantwoording. Zij passen een stresstest toe, ontwikkeld door de Stichting voor Economisch Onderzoek (SEO). Beide benaderingen (VNG versus SEO) hebben hun voor- en nadelen. De VNG-test bevat opties ('knoppen') om mogelijke beleidsreacties in beeld te brengen, maar het goed doorzien van de afzonderlijke gevolgen van exogene schokken respectievelijk van de beleidsingrepen is niet gemakkelijk. De SEO-rapportage voor Leidschendam-Voorburg brengt de gevolgen van exogene schokken helder in beeld, maar bevat geen informatie over verschillende beleidsopties om met dit 'slechte weer' om te gaan en de schuld op langere termijn houdbaar te houden.

   De rekenkamercommissie overlegt graag verder met de raden en colleges over de verdere aanpak. Worden risico's op projectniveau adequaat in beeld gebracht en welke risico's dienen op het niveau van de totale begroting te worden geanalyseerd? En welk type stresstest c.q. houdbaarheidstest is daarbij het meest behulpzaam.

   Gegeven de noodzakelijke kennis van de specifieke begrotingscijfers en meerjarenramingen, en de wenselijkheid om de analyse zoveel mogelijk op de specifieke risico's per gemeente te richten zou het goed zijn om deze test per gemeente vorm te geven en te bespreken in een workshop per gemeente met de ambtelijke financiële specialisten, de wethouder financiën en de financiële woordvoerders van de diverse fracties. Met waardering voor de al beschikbare stresstest voor Leidschendam-Voorburg is het ook voor deze gemeente zinvol om dit uit te breiden door in scenariovorm te verkennen hoe beleidsmatig om te gaan met de aanwezige risico's waaronder die in het grondbedrijf.

   Eén van de specifieke risico's waar de rekenkamercommissie aandacht voor vraagt is of de gemeenten de komende jaren weerbaar genoeg zijn ten aanzien van eventuele financiële tegenslagen bij de decentralisaties in het sociaal domein.

   De rekenkamercommissie is graag bereid aan deze workshops deel te nemen en deze te ondersteunen. Externe ondersteuning van mensen met ervaring met het opstellen en interpreteren van zo'n houdbaarheidstest of stresstest zal naar onze inschatting noodzakelijk zijn. De workshops kunnen desgewenst ook benut worden om de hoofdlijnen van dit rapport verder toe te lichten en te bediscussiëren en breder over wenselijke veranderingen in de begrotingspresentatie te spreken.

---

3 Rapport VNG van 8 mei 2014 adviescommissie Depla (wethouder financiën gemeente Eindhoven)

Voor de gemeenteraad van Wassenaar

4. De omvang van het netto financieel vermogen per inwoner kan natuurlijk het resultaat zijn van een expliciete politieke keuze. Het benutten van ruimte voor extra uitgaven dan wel verlaging van de OZB-tarieven is echter ook een denkbare politieke keuze. Wat het laatste betreft valt op te merken dat de OZB-tarieven in Wassenaar maar in beperkte mate onder het landelijk gemiddelde liggen en thans hoger zijn dan in bijvoorbeeld Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg.

   Wij bevelen de raad aan het college te vragen een aantal (meerjarige) berekeningen voor te leggen zodat de raad weloverwogen keuzes kan maken en normen kan opstellen ten aanzien van het netto financieel vermogen, de ontwikkeling van de uitgaven en de OZB tarieven.

Voor de gemeenteraad van Voorschoten

5. De financiële positie van Voorschoten dreigt in snel tempo te verslechteren. Voorschoten kende tot 2012 een positief netto financieel vermogen. Volgens de Programmabegroting 2014 dreigt de schuld op te lopen tot een netto schuld van meer dan 100% van de inkomsten in 2017. Voorschoten heeft in de programmabegroting 2014 - 2017 investeringsvoornemens opgenomen die gemiddeld twee keer groter in omvang zijn dan het primaire surplus in deze jaren, hetgeen tot een sterk oplopende schuld leidt.

   Om een sterk oplopende schuld en steeds toenemende rentelasten te vermijden (zeker als de rentevoet in de toekomst weer hoger wordt) is - naar het oordeel van de rekenkamercommissie - een heroverweging van lopende uitgaven en/of investeringsuitgaven geboden, tenzij de belastingtarieven worden verhoogd. De onbenutte belastingcapaciteit in Voorschoten is echter al lager dan in de drie andere gemeenten, maar wijkt overigens niet af van het landelijk gemiddelde.

   Eind vorig jaar is besloten een investeringsplafond in te stellen. Dit is een te waarderen eerste stap. De stap is echter alleen ingevuld voor de jaren 2014 en 2015 en heeft betrekking op een beperkt deel van de voorgenomen investeringen. In de Programmabegroting 2015 – 2018 zijn nog geen nadere keuzes te vinden voor de periode na 2015. Wel valt uit de begroting af te leiden dat het plafond geen betrekking heeft op investeringen in Vlietwijk, het Knooppunt, riolering en afvalverwerking waarmee 75% van de investeringen buiten het plafond valt.

   Afgestemd op de wenselijke ontwikkeling van de schuld dient een investeringsplafond meeromvattend te zijn en alle investeringsuitgaven te bevatten. Alsdan kan het aanzetten tot politieke prioriteitenstelling en beheersing van de uitgaven. Daarbij is het van belang dat de investeringen realistisch worden geraamd. De praktijk leert namelijk dat het investeringstempo vaak lager ligt dan begroot.

   In de op te stellen houdbaarheidstest is het verstandig om via een aantal scenario's te onderzoeken wat de komende jaren een haalbaar investeringsniveau is met het oog op een houdbare schuld.

6. Er zijn verschillen tussen het activerings- en afschrijvingsbeleid van de vier gemeenten, vooral in wat wordt geactiveerd en in mindere mate de afschrijvingstermijnen. Wassenaar en Leidschendam-Voorburg zijn terughoudend, Voorschoten maakt in grote mate gebruik van de ruimte die het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) biedt. Dit laatste helpt weliswaar bij het sluitend maken van de exploitatie, maar belast de toekomst. In dit verband bevelen we aan het college te vragen te onderzoeken hoe een behoedzamer activerings- en afschrijvingsbeleid een bijdrage kan leveren aan een verbeterd financieel toekomstperspectief.

Voor de gemeenteraad van Oegstgeest

7. Oegstgeest heeft een balans met veel schuld en weinig eigen vermogen. Bovendien bestaat 40% van de activa uit grondposities.

   De rekenkamercommissie beveelt aan het college te vragen om op korte termijn - in de context van een op te stellen houdbaarheidstest - scenarioanalyses te maken voor situaties waarin de verkoop van de gronden minder gunstig verloopt dan bij de uitgangspunten in de Jaarrekening 2013 wordt verondersteld. Dit is cruciaal voor het inzicht in de begroting en de beoordeling van de houdbaarheid daarvan.

Voor de gemeenteraden van Wassenaar, Voorschoten en Oegstgeest (en Leidschendam-Voorburg)

8. Vraag het college in welke mate de aanbevelingen in het rapport 'Reserves, voorzieningen en omgang met risico's [4] van de rekenkamercommissie uit oktober 2013 zijn geïmplementeerd in de programmabegroting 2015-2018.

4 Voor meer informatie over het rapport zie de website van de rekenkamercommissie

Deel 2: Bestuurlijke reacties van de colleges van burgemeester en wethouders en naschrift Rekenkamercommissie

Gemeente Wassenaar

Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten,
Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg
t.a.v. de voorzitter, de heer P. van den Berg
Postbus 393
2250 AJ Voorschoten

Van	M. de Nooijer, concerncontroller	**Verzonden**	
Referentie		**Kenmerk**	Uit-19108-WS
Datum	20 oktober 2014	**Pagina**	1 van 2
		Bijlage(n)	-

Onderwerp Bestuurlijke reactie conceptrapport onderzoek Houdbare gemeentefinanciën

Geachte rekenkamercommissie,

Op 2 oktober 2014 hebben wij het conceptrapport Onderzoek houdbare gemeentefinanciën van u ontvangen met een verzoek om een ambtelijke en bestuurlijke reactie. Het college onderschrijft de aanbevelingen die u naar aanleiding van de conclusies heeft gedaan. Onlangs is de conceptmeerjarenbegroting 2015-2019 verstuurd aan de raad ter behandeling op 29 oktober. In de conceptbegroting wordt ingespeeld op uw constatering over het oplopende netto financieel overschot per inwoner. In het raadsvoorstel van de conceptbegroting 2015-2019 wordt de vermogenspositie ook om betrokken bij de politieke afweging.

Vanaf de begroting 2014 zijn - zowel de debtratio als de nettoschuldquote - opgenomen als ratio's om inzicht te geven in de financiële positie. Naar aanleiding van uw aanbevelingen vanuit het onderzoek Reserves en Voorzieningen is dit jaar als ratio "solvabiliteit" toegevoegd. Uw aanbeveling om deze ratio's meerjarig op één pagina grafisch weer te geven is een goede suggestie. De financiële positie is dan in één oogopslag zichtbaar. Inzicht in de buffers binnen de begroting (bijvoorbeeld onbenutte belastingcapaciteit) is teven een element waaraan wij in het vervolg meer aandacht zullen besteden in het hoofdstuk "Begroting in één oogopslag. Gelet op de bijzondere financiële positie van Wassenaar heeft het thema houdbaarheid van de gemeentefinanciën Wassenaar geen prioriteit.

Wij zullen deze ook voorleggen aan de commissie Bestuur en Middelen. Wij zullen de gemeenteraad informeren over onze reactie.

Met vriendelijke groet,
het college van burgemeester en wethouders,

secretaris burgemeester

Gemeente Wassenaar | Johan de Wittstraat 45 | Postbus 499 | 2240 AL Wassenaar | T. 14070 (toets alleen deze 5 cijfers)
E. gemeente@wassenaar.nl | I. www.wassenaar.nl

GEMEENTE OEGSTGEEST

Aan: Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg
t.a.v. de heer P.van den Berg
Postbus 393
2250 AJ Voorschoten

Datum	:	7 oktober 2014
Verzonden	:	16 OKT. 2014
Ons kenmerk	:	/
Uw identificatie	:	
Contactpersoon	:	J. Becking
Telefoonnummer	:	14071
Onderwerp	:	Bestuurlijke reactie rapport Houdbare gemeentefinanciën dd 2 oktober 2014

Geachte heer van den Berg,

Graag geven wij u hierbij, conform uw verzoek van 2 oktober 2014, onze reactie op het rapport 'Houdbare gemeentefinanciën' dd 2 oktober 2014.

Ons college heeft met belangstelling kennis genomen van het rapport en kan zich in grote lijnen vinden in de daarin opgenomen conclusies. Deze komen overeen met onze perceptie van de financiële positie van onze gemeente, die u terecht kwalificeert als 'kwetsbaar'. Kwetsbaarheid die in overwegende mate voortvloeit uit de in onze gemeente gevoerde grondexploitatie Nieuw-Rhijngeest.

Onze inspanningen zijn derhalve gericht op het binnen de gestelde termijn, d.w.z. eind 2021, de ontwikkeling van deze locatie af te ronden binnen de door de raad daarvoor gestelde kaders. In onze informatievoorziening naar de raad trachten wij daarbij een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de voortgang en de daarbij behorende risico's. Wij verwijzen daarbij naar de onlangs aan de raad toegezonden begroting 2015-2018 en de daarin opgenomen algemene financiële beschouwing, de paragraaf risco's en weerstandsvermogen, en de paragraaf grondbeleid. Daarnaast is de ontwikkeling van de locatie en het aanwezige 'optimaliserings potentieel' in een informele bijeenkomst met de raad aan de orde geweest. Wij zien derhalve op dit moment geen toegevoegde waarde van de door uw commissie voorgestelde houdbaarheidstest.

Gemeentehuis Rhijngeesterstraatweg 13
Postbus 1270 2340 BG Oegstgeest
Telefoon 14 071 • Fax (071) 51 91 794
info@oegstgeest.nl • www.oegstgeest.nl

Ten aanzien van de door uw commissie uitgebrachte aanbevelingen merken wij het volgende op.

Het is in de eerste plaats aan de raad om aan te geven aan welke informatie behoefte is om haar kaderstelllende en toezichthoudende taak uit te voeren.

Wij hebben er dan ook geen bezwaar tegen genoemde grafieken c.q. kengetallen aan de betreffende stukken toe te voegen. Terughoudend zijn wij echter als het gaat om het meerjarig karakter daarvan. Op dit moment werken wij hard aan de kwaliteit van onze meerjarenbegroting. De voorspellende waarde daarvan is op dit moment te gering om effectief een prospectieve balans op te stellen. Tevens merken wij op dat in de nota van Toelichting bij de introductie van BBV in 2003 expliciet is vermeld dat de wetgever bewust heeft afgezien van een geprognosticeerde balans. Tenslotte wijzen wij er op dat een dergelijke toevoeging aan de stukken binnen SP71 verband moet worden afgestemd.

U adviseert de raad tevens een kengetal op te nemen dat een uitdrukt 'het aandeel van de uitgaven kan worden omgebogen als aandeel van de inkomsten'. Wij merken op dat een objectieve vaststelling van een dergelijk kengetal lastig is. Het zou daarom in de visie van ons college goed zijn om, alvorens een dergelijk kengetal in te voeren, eerst een discussie met de raad te voeren over de criteria die voor de genoemde uitgaven zouden moeten gelden.

Tenslotte beveelt u de raad aan navraag te doen naar de implementatie van de aanbevelingen uit het rapport *'Reserves, voorzieningen en omgang met risico's'* van uw commissie uit oktober 2013. Op dat punt kunnen wij melden dat wij hierover in de 2e voortgangsrapportage 2014 de raad hebben gerapporteerd over de voortgang terzake.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van Oegstgeest,

J.W. van Tuijl
secretaris

b/a

drs. J.B. Waaijer
burgemeester

Rekenkamercommissie Wassenaar,
Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg
Postbus 393
2250AJ VOORSCHOTEN

Voorburg
Postbus 905
2270 AX Voorburg
Telefoon 14 070
Twitter @gemeente_LV
www.leidschendam-voorburg.nl
info@leidschendam-voorburg.nl

Datum 28 oktober 2014
Ons kenmerk
Uw brief/kenmerk 2 oktober 2014
Contactpersoon De heer M.J. Rombout
Telefoon 070-3009659
Bijlage
Onderwerp Bestuurlijke reactie op conceptrapport onderzoek 'Houdbare gemeentefinanciën'

Geachte heer Van den Berg,

Wij hebben uw brief waarin u vraagt om een bestuurlijke reactie op het conceptrapport onderzoek 'Houdbare gemeentefinanciën' in ons college besproken. In deze brief zullen wij onze gevoelens en opmerkingen bij het conceptrapport aan u kenbaar maken.

Allereerst willen wij u melden dat het college zeer tevreden is met de door de rekenkamercommissie opgenomen aanbevelingen. De aanbevelingen kunnen goed bijdragen in het doorontwikkelen van onze planning & controlinstrumenten. Eén van de punten in ons coalitieakkoord 'Luisteren en doen, samen werkend' is namelijk het ontwikkelen van normen en criteria die gehanteerd worden als bewakings- en sturingsinstrumenten voor een financieel gezonde gemeente. Daarbij dient in ieder geval aandacht besteed te worden aan de omvang van de weerstandscapaciteit in relatie tot het risicoprofiel en de verhouding eigen vermogen – vreemd vermogen. Ook sluiten de aanbevelingen aan op het verbeteren van de inzichtelijkheid van de begroting, een ander punt uit ons coalitieakkoord.

Het college wil wel haar teleurstelling uitspreken over het feit dat in het onderzoek op geen enkele manier wordt ingegaan op de stresstest die door SEO Economisch Onderzoek op onze jaarrekening 2011 is uitgevoerd en die sindsdien door ons zelf op elke begroting en jaarrekening wordt uitgevoerd. In haar rapport adviseert Deloitte de VNG houdbaarheidstest gemeentefinanciën te gaan gebruiken. Graag ontvangen wij een nadere uitleg waarom Deloitte deze houdbaarheidstest aanbeveelt zonder aan te geven wat de tekortkoming is van de stresstest die de Gemeente Leidschendam-Voorburg gebruikt.

01-100-0711

Graag bij uw antwoord datum en ons kenmerk vermelden

Ook zouden wij graag dat de zin "De vier gemeenten realiseren in de komende jaren geen 'structureel en materieel evenwicht', zoals dat in de Gemeentewet is voorgeschreven" uit het Deloitterapport wordt genuanceerd. Aan deze stellige uitspraak in het rapport zou een lezer namelijk de voorbarige conclusie kunnen verbinden dat de gemeenten onder preventief toezicht van de provincie kunnen komen te staan. Dit lijkt, zeker de zeer geringe omvang van de bedragen, niet erg waarschijnlijk. De Gemeente Leidschendam-Voorburg heeft overigens volgens de provincie al jaren een 'structureel en materieel evenwicht' in haar begroting.

Wij vertrouwen erop dat u onze bestuurlijke reactie zal verwerken dan wel zal toevoegen aan het rapport 'Houdbare gemeentefinanciën'.

Met vriendelijke groet,

burgemeester en wethouders van Leidschendam-Voorburg,

B.J.D. Huykman
secretaris

drs. J.W. van der Sluijs
burgemeester

01-100-0711

Naschrift rekenkamercommissie

De rekenkamercommissie heeft van de colleges van burgemeester en wethouders van Wassenaar, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg een bestuurlijke reactie ontvangen. De bestuurlijke reactie van Voorschoten was op het moment van de aanbieding van dit rapport aan de gemeenteraden van de vier gemeenten nog niet beschikbaar.

De colleges van Wassenaar, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg onderschrijven de conclusies en aanbevelingen in het rapport in grote mate.
De gemeente Oegstgeest geeft evenwel aan geen toegevoegde waarde te zien in de voorgestelde houdbaarheidstest. De bestuurlijke reactie vanuit Leidschendam-Voorburg is voor ons aanleiding geweest het rapport en de aanbevelingen op een tweetal punten aan te passen. Dit betreft het werken met een stresstest zoals ontwikkeld door SEO en de formulering ten aanzien van het voldoen aan de eis van structureel begrotingsevenwicht, welke is genuanceerd. Wij zetten graag het gesprek met de raden en de colleges voort over wat een vruchtbare aanpak voor een houdbaarheidstest/stresstest kan zijn.

Medio oktober 2014 hebben we constructieve gesprekken gevoerd met de wethouders Financiën om het rapport toe te lichten.

Deel 3: Rapport met bevindingen onderzoek Houdbare gemeentefinanciën

Deloitte.

Onderzoek gemeentelijke financiële posities
Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg

mr. drs. Edwin de Boer
drs. Erik Wijnstok RA

31 oktober 2014

Samenvatting belangrijkste inzichten en conclusies

Terugkijkend

- De financiële positie van de gemeente Wassenaar is ultimo 2013 zeer gunstig en in het algemeen gunstiger dan gemeenten met eenzelfde grootte
- De financiële positie van Voorschoten was tot een aantal jaren geleden heel goed, maar is de afgelopen jaren verslechterd
- Leidschendam-Voorburg heeft een goede financiële positie met een gunstige solvabiliteit
- De financiële positie van de gemeente Oegstgeest is ultimo 2013 kwetsbaar en slechter dan referentie gemeenten
- Bij geen van de vier gemeenten heeft de raad normen vastgesteld voor de maximale hoogte van financiële (balans)ratio's

Vooruitkijkend

- De financiële positie van Wassenaar is uitstekend, zeker in vergelijking met referentiegemeenten. Het bezit is nauwelijks belast met schuld en het financiële vermogen per inwoner groeit de komende jaren verder
- De financiële positie van Voorschoten verslechtert, volgens de meerjarenbegroting 2013-2017, de komende jaren in snel tempo. De schuld loopt heel sterk op, omdat de omvang van de voorgenomen investeringen aanzienlijk groter is dan het jaarlijkse financieringsresultaat (het zogenaamde primaire surplus). Het in november 2013 (en in deze rapportage niet meegenomen) ingestelde, maar nog nader uit te werken investeringsplafond, kan deze ontwikkeling terugdringen
- Ook bij Leidschendam-Voorburg stijgt in de komende jaren de netto schuld door geplande investeringen. De onderhanden werk positie (voorraadquote) stijgt echter ook, als gevolg van stijgende voorraden bouwgrond
- Of Oegstgeest op korte termijn uit de financiële gevarenzone kan komen, is sterk afhankelijk van de mate waarin de gemeente slaagt om de grondposities te verkopen overeenkomstig de bij de jaarrekening 2013 vastgestelde uitgangspunten en de toereikendheid van de verliesvoorzieningen die op basis van deze uitgangspunten ultimo 2013 zijn getroffen. Nieuwe tegenvallers (kostenstijgingen, vertragingen, daling van verkoopprijzen etc.) kunnen leiden tot een verdere verslechtering van de gemeentelijke financiële positie
- De vier gemeenten realiseren in de komende jaren niet altijd een 'structureel en reëel evenwicht', zoals dat in de Gemeentewet is voorgeschreven. De procentuele afwijking t.o.v. de omvang van de begroting is echter zeer beperkt
- Alle gemeenten beschikken nog over onbenutte belastingcapaciteit
- Het inzicht in de 'houdbaarheid' van de gemeentelijke financiën kan worden versterkt door het uitvoeren van scenario-analyses. Een slecht of extreem weer scenario kan het financiële beeld (veel) verder laten verslechteren. Het is belangrijk om dit voor Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam-Voorburg inzichtelijk te maken en gezamenlijk te bepalen waar risico's en kansen liggen. De VNG houdbaarheidstest gemeentefinanciën is een goed middel hiertoe. Voor Leidschendam-Voorburg geldt dat zij reeds een (alternatieve) stresstest uitvoert. Het is goed in de komende periode te bezien in hoeverre deze stresstest kan volstaan

© 2014 Deloitte The Netherlands

Inhoudsopgave

	Aanleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden	**3**
1	**In hoeverre is het bezit van de gemeente belast met schulden en hoe is de verhouding tussen inkomsten en schulden?**	**6**
2	**Kunnen investeringen houdbaar worden gefinancierd?**	**24**
3	**EMU-saldo en structureel evenwicht**	**31**
4	**Rekenmodel houdbare gemeentefinanciën**	**37**
	Bijlagen	*39*

© 2014 Deloitte The Netherlands

Aanleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden

Aanleiding en opbouw onderzoeksvragen

- In 2013 heeft de Rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten en Oegstgeest een onderzoek gedaan naar Reserves, voorzieningen en de omgang met risico's in de desbetreffende gemeenten. Doel van dit onderzoek was om de gemeenteraden meer helderheid en inzicht te verschaffen in de gemeentelijke financiën op het gebied van reserves, voorzieningen en onderliggende risico's
- Nu in 2014 nieuwe raden zijn gekozen, nieuwe colleges zijn geformeerd en bovendien ook de gemeente Leidschendam-Voorburg is aangesloten, heeft de Rekenkamercommissie zich verdiept in de wensen van de (deels nieuw samengestelde) gemeenteraden. Bij de kennismakingsbijeenkomsten met de fracties van de politieke partijen en de raadscommissies bleek veel behoefte aan een beeld van de gemeentefinanciën op hoofdlijnen, het liefst in meerjarig perspectief
- Landelijk is ook een tendens te zien naar behoefte aan meer inzicht in de ontwikkeling van de financiële positie van gemeenten. De VNG heeft hierover een rapport opgesteld en daarbij een model ontwikkeld onder de titel Houdbare gemeentefinanciën. De Rekenkamer WVOLV wil hier graag bij aansluiten en heeft de methoude van de VNG gebruikt in haar onderzoek

- Voornoemde heeft geleid tot de volgende hoofdonderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen

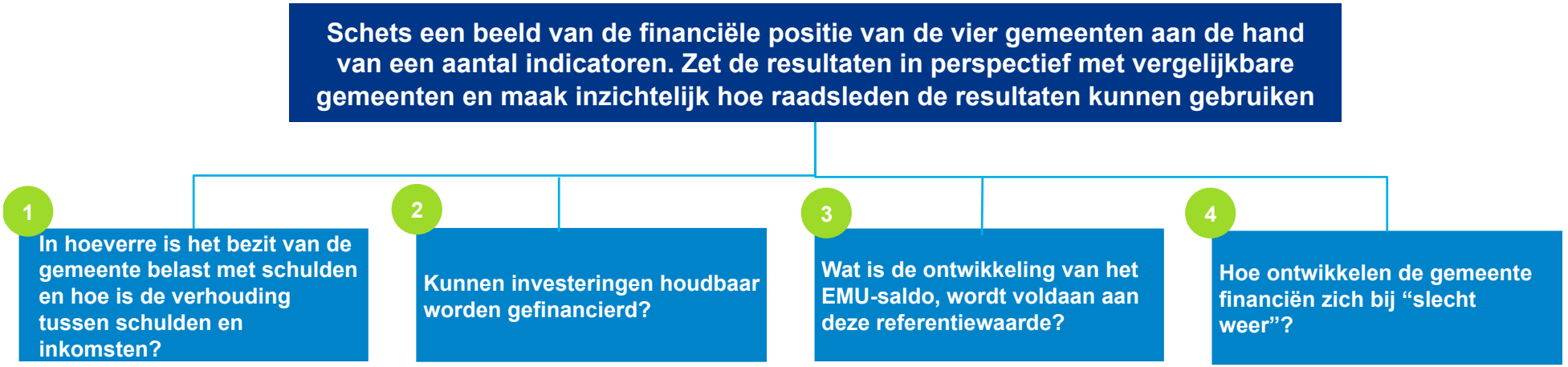

© 2014 Deloitte The Netherlands

Onderzoeksmethoden en bestudeerde documenten

- Bij dit onderzoek sluiten wij aan bij de handreiking ‘Houdbare gemeentefinanciën’ van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) uit 2013
- Uitgangspunt in deze benadering is dat het voor gezonde gemeentefinanciën niet genoeg is alleen te sturen op baten en lasten; ook dient de blik op de geldstromen en op de hoogte van de schuld worden gericht. Andere relevante kengetallen of benaderingen (voorzieningenniveau, lokale lasten) laat de VNG buiten beschouwing. Derhalve doen wij dat ook in deze rapportage
- Deze benadering voor een oordeel over de gezondheid van de financiën is voor de meeste Nederlandse gemeenten nieuw
- Teneinde een beeld van de situatie medio (mei) 2014 te creëren van de gemeentefinanciën van de desbetreffende gemeenten zijn de volgende onderwerpen c.q. documenten bestudeerd:
    - Jaarrekening 2013
    - Begroting 2014 inclusief begrotingswijzigingen
    - Kadernota 2014
    - Meest recente meerjareninvesteringsplanning
    - Meest recente financieringsplanning
    - Raming 2014 Out of pocket rentekosten en –opbrengsten
    - Raming 2014 rente toegevoegd aan reserves en voorzieningen
    - Raming 2014 rente toegevoegd aan de grondexploitaties
    - Activastaten 2014 t/m 2017
- In dit onderzoek zetten wij de resultaten van de individuele gemeenten regelmatig af tegen gemiddelden van andere referentiegemeenten voor het jaar 2012 (2013 was ten tijde van dit onderzoek nog niet beschikbaar). Voor Wassenaar, Voorschoten en Oegstgeest bestaat de referentiegroep uit alle Nederlandse gemeenten bestaande uit 20.000 - 50.000 inwoners, voor Leidschendam-Voorburg vormt de referentiegroep alle gemeenten van 50.000 tot 100.000 inwoners
- Alle bedragen in deze rapportage zijn *1.000, tenzij anders weergegeven

© 2014 Deloitte The Netherlands

1

In hoeverre is het bezit van de gemeente belast met schulden en hoe is de verhouding tussen inkomsten en schulden?

Introductie bruto schuldratio, netto schuldquote, voorraad- en uitleenquote

- Bij het in kaart brengen van de gemeentelijke financiële positie kunnen diverse kengetallen worden gehanteerd
- Ieder kengetal kent voor- en nadelen bij de wijze van berekenen
- Wij hanteren achtereenvolgens de bruto schuldratio, de netto schuldquote, de voorraad- en uitleenquote

	Omschrijving (definitie)	Beoordeling conform VNG
Bruto schuldratio	Dit kengetal geeft aan in hoeverre het bezit van gemeenten is belast met schuld. Het tegenovergestelde is de solvabiliteitsratio. Dit kengetal geeft aan welk percentage van het bezit vrij is van schulden. *Berekening: (Kort en langlopende schulden + crediteuren + overlopende passiva) / balanstotaal*	> 80% > 70% < 80% < 70%
Netto schuldquote	Dit begrip omvat ook de financiële bezittingen van gemeenten die liquide zijn of op korte termijn tot een inkomende geldstroom leiden en kijkt daarnaast naar de inkomsten van gemeenten. Hoe hoger deze inkomsten, des te hoger de schuld die een gemeente kan aangaan. Het totaalbedrag wordt afgezet tegen de inkomsten (en niet tegen het balanstotaal, zoals bij de bruto schuldratio) *Berekening: (Kort en langlopende schulden + crediteuren + overlopende passiva) – (langlopende uitzettingen + kortlopende vorderingen + liquide middelen + overlopende activa) / inkomsten voor bestemming reserves*	> 130% > 100% < 130% < 100%
Voorraadquote	De voorraden bouwgrond (inclusief bouwgrond in exploitatie en overige voorraden) kunnen als een aandeel van de inkomsten worden uitgedrukt. Dat levert het kengetal 'voorraadquote' op. *Berekening: Netto voorraden bouwgrond (inclusief verliesvoorzieningen) / inkomsten voor bestemming reserves*	N.v.t. (niet iedere gemeente heeft voorraden grond)
Uitleenquote	De uitgeleende gelden kunnen als een aandeel van de inkomsten worden uitgedrukt. Dat levert het kengetal 'uitleenquote' op. *Berekening: Uitgeleende gelden / inkomsten voor bestemming reserves*	N.v.t. (niet iedere gemeente leent uit)
Effectieve schuldquote	Dit percentage illustreert welk percentage daadwerkelijk op de exploitatie drukt en dus de mate waarin de begroting van de gemeente per saldo belast is met rente en geeft inzicht in de mate van rentegevoeligheid van de begroting. *Berekening: Netto schuldquote – voorraadquote – uitleenquote*	> 70% > 40% < 70% < 40%

© 2014 Deloitte The Netherlands

Stand van zaken balans Wassenaar per 31-12-2013

Activa		Passiva	
Im(materiële) vaste activa	42.893	Algemene reserve	56.361
Kapitaalverstrekkingen	455	Bestemmingsreserve	10.172
Leningen verbonden partijen		Voorzieningen	16.479
Langlopende leningen derden	4.879	Langlopende leningen	561
Langlopende uitzettingen	24.765		
Voorraad bouwgrond inclusief onderhanden werk	160	Kortlopende schulden	3.565
Overige voorraden	0		
Vorderingen & liquide middelen	14.298	Overlopende passiva	3.515
Overlopende activa	3.203		
Balanstotaal	**90.653**	**Balanstotaal**	**90.653**

Materiele en financiële bezittingen

Eigen vermogen

Bruto schuld

Bovenstaand is de balans weergegeven per 31 december 2013. De gemeente Wassenaar werkt met prospectieve balansen, derhalve is het mogelijk om zowel historische als toekomstige ratio's en quotes te presenteren. Voor de historische kengetallen is gebruik gemaakt van de informatie uit jaarrekeningen. Voor de prospectieve benadering is gebruik gemaakt van informatie uit de meerjarenbegroting 2014-2017. Deze is opgesteld ruim voordat de cijfers ultimo 2013 bekend zijn. **Dit dient in gedachten gehouden te worden bij het maken van vergelijkingen en trekken van conclusies inzake de ontwikkeling van kengetallen tot en met 2013 enerzijds en cijfers na 2013 anderzijds.**

© 2014 Deloitte The Netherlands

Het bezit van Wassenaar is nauwelijks belast met schuld. De solvabiliteit is in de periode 2008-2013 toegenomen. Wassenaar heeft ultimo 2013 geen langlopende leningen. Wassenaar scoort veel beter dan referentiegemeenten. Wassenaar heeft een netto overschot per inwoner. De meerjarenbegroting* toont voor de komende jaren een nog rooskleuriger beeld

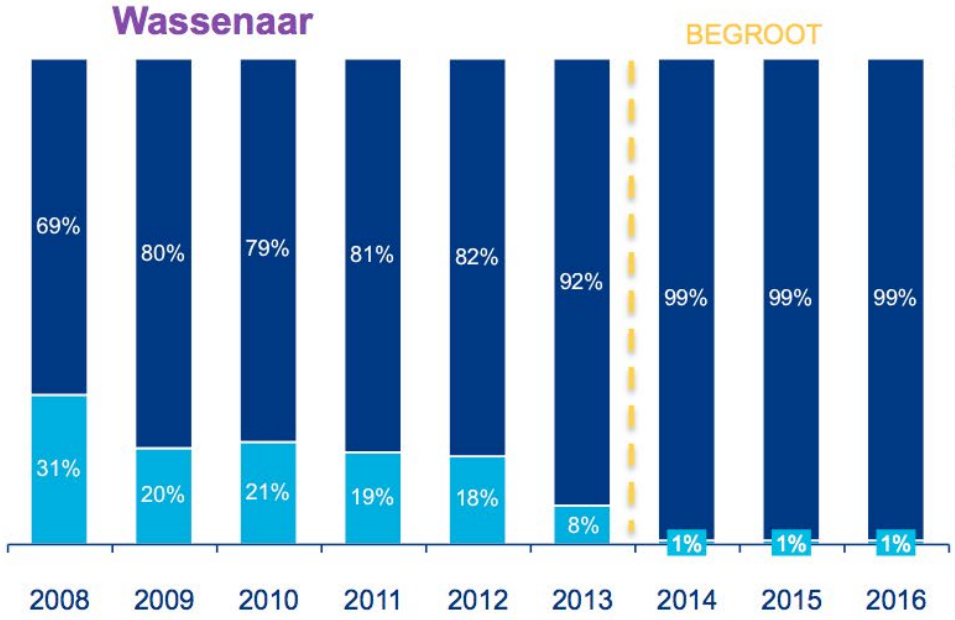

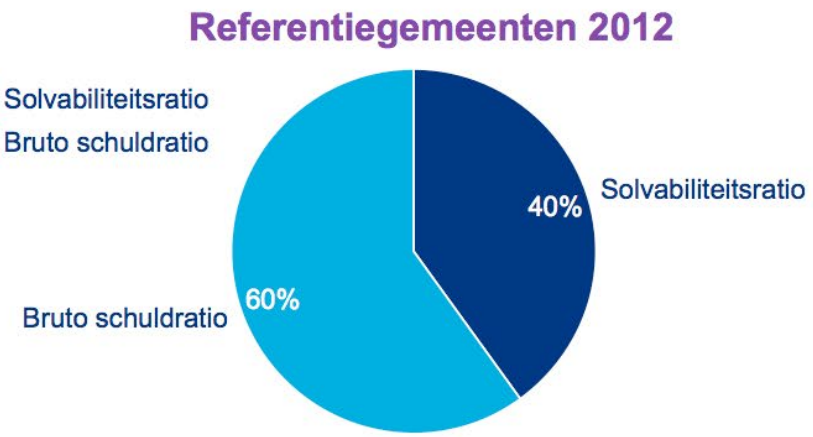

** De uitgangspunten voor de toekomstige ontwikkelingen (vanaf 2014) zijn gebaseerd op cijfers uit de Begroting 2014-2017. De cijfers die terugkijken t/m 2013 komen uit de jaarrekening 2013. De realisatiecijfers geven een positiever beeld.*
Zie ook pagina 10.

© 2014 Deloitte The Netherlands

Voor Wassenaar zijn alle indicatoren zeer gunstig. Het beeld is, op 2012 na, stabiel en verbetert zelfs in 2014-2016. De investeringen van Wassenaar zijn volledig gefinancierd met eigen vermogen. Bij Wassenaar 'drukt' er geen rente op de begroting

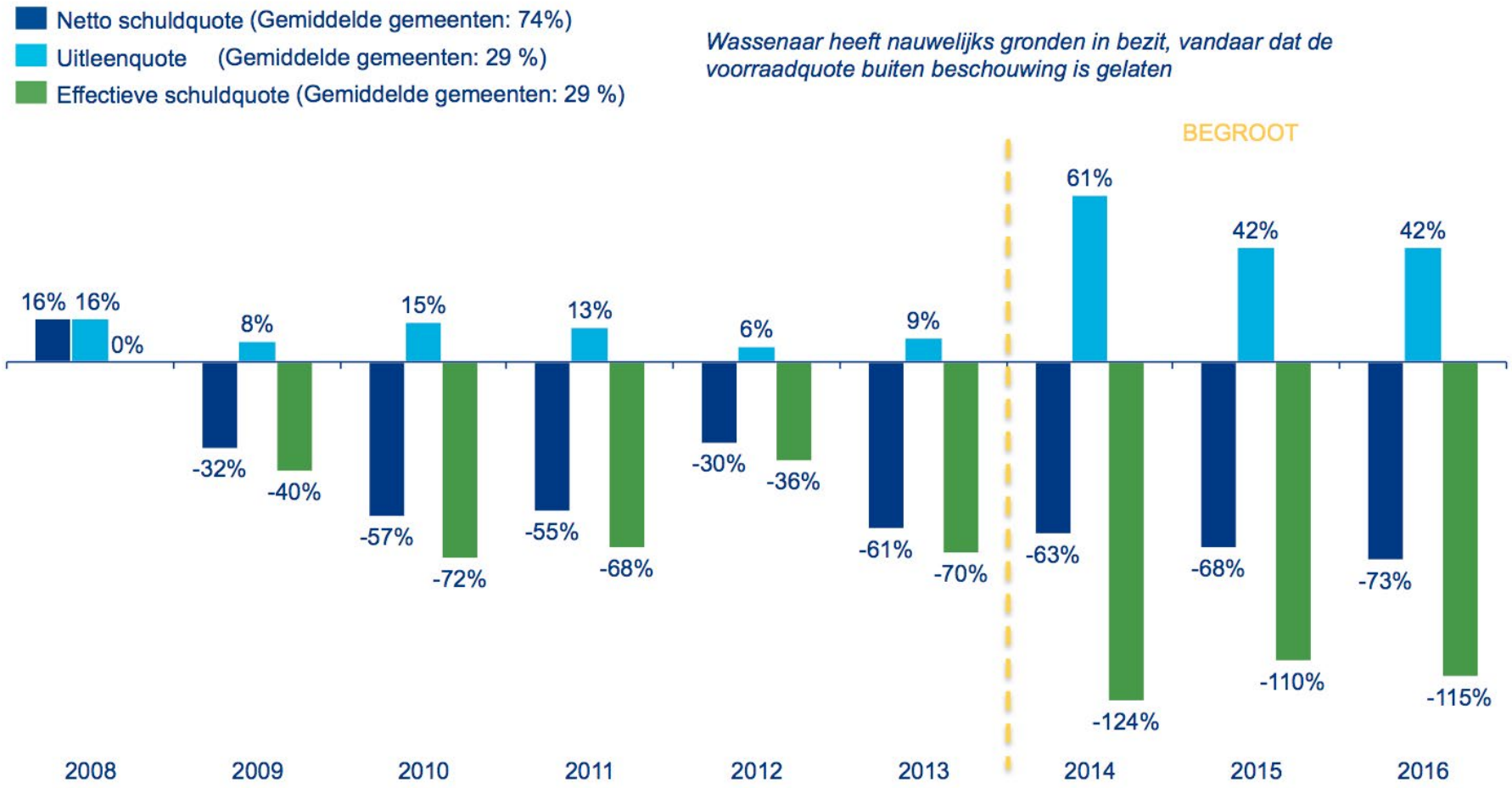

© 2014 Deloitte The Netherlands

Duiding informatie gemeente Wassenaar

- De financiële positie van Wassenaar is ultimo 2013 zeer gunstig. Wassenaar heeft een netto overschot per inwoner. De gemeente scoort hiermee aanzienlijk beter dan het landelijk gemiddelde. Ook wat betreft de overige ratio's scoort de gemeente ruim onder de maximumnormen conform de VNG-handreiking
- De begroting van de gemeente is niet belast met rentekosten en slechts beperkt belast met afschrijvingskosten. Hierdoor is de flexibiliteit en dus ook de beïnvloedbaarheid van de begroting op korte termijn groot
- Derhalve zijn er vooralsnog geen noemenswaardige aandachtspunten

© 2014 Deloitte The Netherlands

Stand van zaken balans Voorschoten per 31-12-2013

Materiele en financiële bezittingen

Activa		Passiva	
Im(materiële) vaste activa	58.360	Algemene reserve	4.717
Kapitaalverstrekkingen	290	Bestemmingsreserve	30.690
Leningen verbonden partijen		Voorzieningen	15.450
Langlopende leningen derden	12.160	Langlopende leningen	28.606
Langlopende uitzettingen	8.560		
Voorraad bouwgrond inclusief onderhanden werk	4.750	Kortlopende schulden	7.558
Overige voorraden	5		
Vorderingen & liquide middelen	7.216	Overlopende passiva	7.164
Overlopende activa	2.843		
Balanstotaal	**94.185**	**Balanstotaal**	**94.185**

Eigen vermogen

Bruto schuld

Bovenstaand is de balans weergegeven per 31 december 2013. De gemeente Voorschoten werkt met prospectieve balansen, derhalve is het mogelijk om zowel historische als toekomstige ratio's en quotes te presenteren. Voor de historische kengetallen is gebruik gemaakt van de informatie uit jaarrekeningen. Voor de prospectieve benadering is gebruik gemaakt van informatie uit de meerjarenbegroting 2014-2017. Deze is opgesteld ruim voordat de cijfers ultimo 2013 bekend waren. **Dit dient in gedachten gehouden te worden bij het maken van vergelijkingen en trekken van conclusies inzake de ontwikkeling van kengetallen tot en met 2013 enerzijds en cijfers na 2013 anderzijds.**

Voor Voorschoten geldt bovendien dat in november 2013 een (nog nader uit te werken) investeringsplafond is ingesteld. Dit investeringsplafond is echter nog niet verwerkt in de meerjarenbegroting 2014-2017 en derhalve niet meegenomen in deze rapportage.

© 2014 Deloitte The Netherlands

Tussen 2008-2013 is de boekwaarde van de materiële vaste activa netto toegenomen met een bedrag van € 26,3 mln. Deze investeringen zijn gefinancierd door middel van het aantrekken van leningen (ultimo 2013 € 28,6 mln.). Hierdoor is het netto overschot per inwoner van € 448 in 2008 gewijzigd in een netto schuld per inwoner van € 516 in 2013. Deze trend zet zich in de komende jaren* voort, waarbij de schuld oploopt tot € 1.749 per inwoner in 2016

Voorschoten

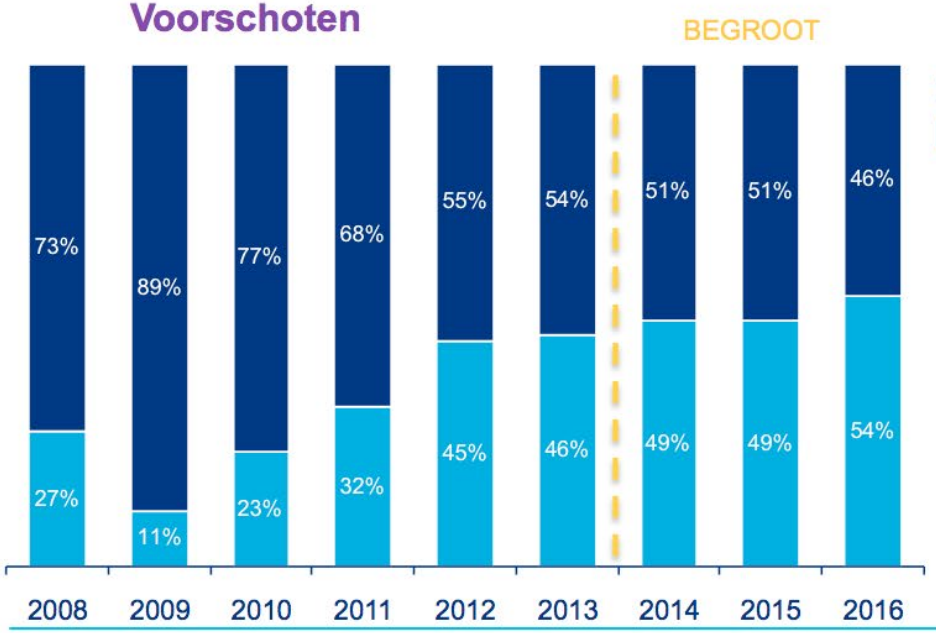

Referentiegemeenten 2012

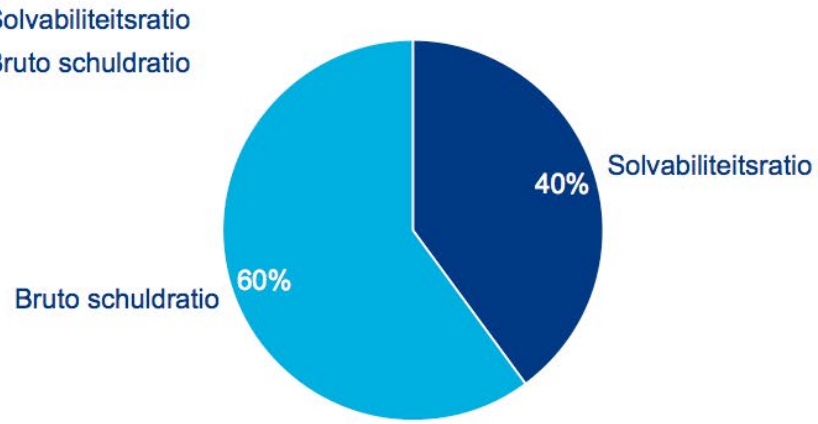

** De uitgangspunten voor de toekomstige ontwikkelingen (vanaf 2014) zijn gebaseerd op cijfers uit de Begroting 2014-2017. De cijfers die terugkijken t/m 2013 komen uit de jaarrekening 2013. De realisatiecijfers geven een positiever beeld.*
Zie ook pagina 14.

© 2014 Deloitte The Netherlands

Voor Voorschoten zijn tot en met 2013 alle ratio's nog gunstig. De financiële positie verslechtert echter rap in de komende jaren. De netto schuldquote neemt snel toe door de voorgenomen gemeentelijke investeringen. Hierdoor neemt de rentedruk en de rentegevoeligheid van de begroting toe

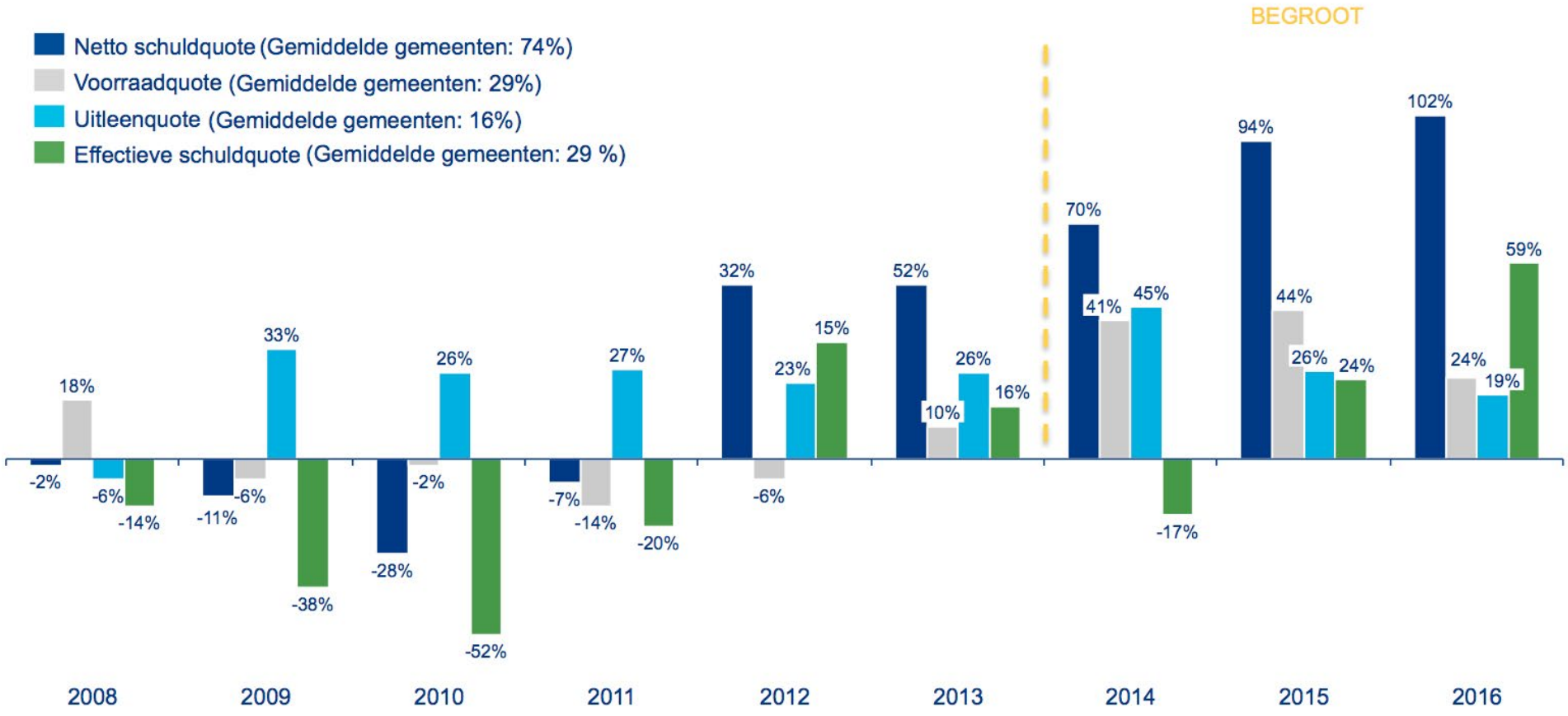

Nb: de voorraadquote van Voorschoten is in de periode 2008 – 2012 negatief, omdat in deze periode de opbrengsten per saldo hoger waren dan de investeringen.

© 2014 Deloitte The Netherlands

Duiding informatie gemeente Voorschoten

- De financiële positie van Voorschoten was in het verleden goed, maar verslechtert snel sinds 2009. Wij zien een sterk dalende trend sinds 2008, die nog niet ten einde lijkt te komen. De vraag is wanneer deze trend wordt omgebogen
- Grootste oorzaak van de negatieve trend is de toename van vaste schulden door de investeringen die de gemeente de afgelopen jaren heeft gedaan en in de komende jaren voornemens is nog te gaan doen. Door deze ontwikkelingen wordt de beklemming van de begroting groter en neemt de beïnvloedbaarheid van de begroting op korte termijn af.
- De afgelopen jaren hebben vele gemeenten die gronden ontwikkelen en exploiteren, te maken gehad met financiële tegenvallers. Zo ook Voorschoten. Deze gemeente heeft diverse voorzieningen moeten vormen als gevolg van voorziene verliezen op grondexploitaties
- Ultimo 2013 heeft de gemeente Voorschoten een verliesvoorziening getroffen van € 7,4 miljoen (ultimo 2012 € 7,3 miljoen). De gemeente verwacht voor één complex (Noord-Hofland) een voordelig resultaat van circa € 0,3 miljoen en voor vier complexen (Dobbewijk, Duivenvoorde Corridor, Deltaplein en Vlietwijk) een totaal negatief resultaat van € 7,4 miljoen. Hiervoor is ultimo 2013 een verliesvoorziening getroffen
- Grondexploitaties zijn vaak langdurige trajecten, waarbij de waarde van grondexploitaties door de jaren kunnen fluctueren. Het kan zijn de getroffen voorzieningen uiteindelijk te hoog of juist te laat blijken te zijn, dit hangt af van de toekomstige ontwikkelingen (met name VON-prijzen en rentestand). Daarnaast is ook de fase waarin bovengenoemde grondexploitaties zich bevinden van belang bij het inschatten van de kans in hoeverre de hoogte van de getroffen voorzieningen min of meer definitief is
- Het in de voornoemde slides geschetste beeld kan mogelijk (ten positieve) veranderen na verwerking van de toekomstige besluiten over de invulling van het investeringsplafond

© 2014 Deloitte The Netherlands

Stand van zaken balans Oegstgeest per 31-12-2013

Materiele en financiële bezittingen

Activa		Passiva	
Im(materiële) vaste activa	60.857	Algemene reserve	6.978
Kapitaalverstrekkingen	591	Bestemmingsreserve	15.761
Leningen verbonden partijen	0	Voorzieningen	1.674
Langlopende leningen derden	396	Langlopende leningen	91.971
Langlopende uitzettingen	7.541		
Voorraad bouwgrond inclusief onderhanden werk (inclusief verliesvoorziening* € 14,6 miljoen)	49.381	Kortlopende schulden	6.819
Overige voorraden	10		
Vorderingen & liquide middelen	6.341	Overlopende passiva	2.669
Overlopende activa	756		
Balanstotaal	**125.873**	**Balanstotaal**	**125.873**

Eigen vermogen

Bruto schuld

Bovenstaand is de balans weergegeven per 31 december 2013. De gemeente Oegstgeest werkt niet met prospectieve balansen, derhalve is het vooralsnog niet mogelijk om toekomstige kengetallen te presenteren.

* Het betreft een waarde correctie, deze dient conform het BBV altijd aan de debetzijde van de balans plaats te vinden

© 2014 Deloitte The Netherlands

Oegstgeest heeft ultimo 2013 relatief weinig eigen vermogen en een hoge netto schuld per inwoner. De netto schuld is in de periode 2008 – 2013 met € 140 per inwoner gedaald. In vergelijking met gemeenten met een zelfde grootte is de netto schuld per inwoner circa drie maal zo groot.

Oegstgeest

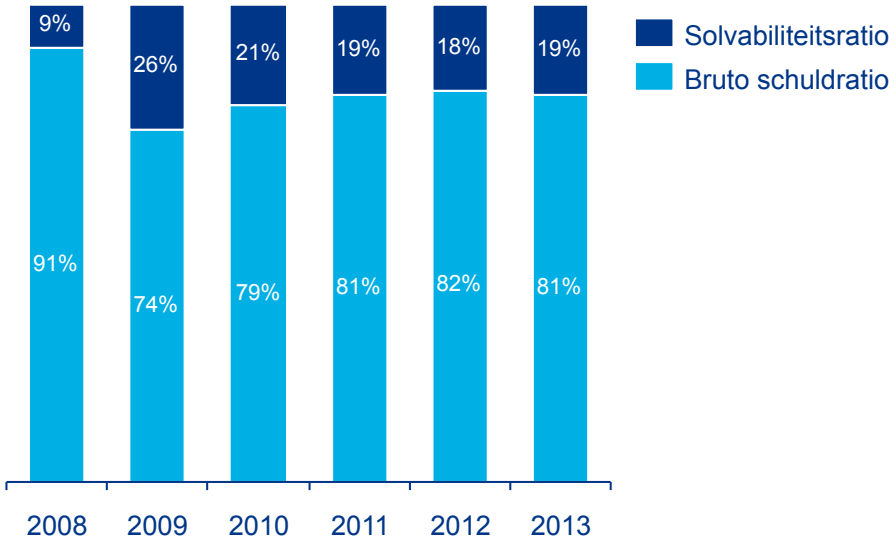

Referentiegemeenten 2012

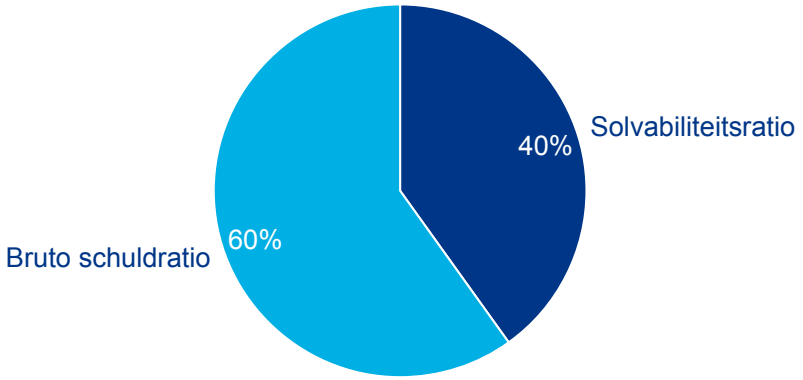

Netto schuld per inwoner

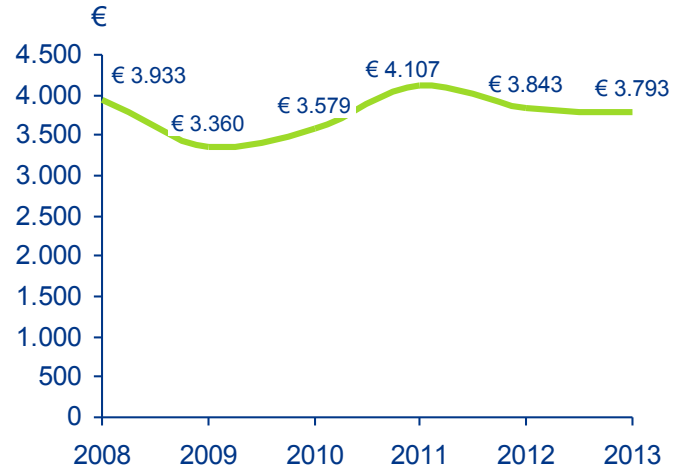

© 2014 Deloitte The Netherlands

De financiële positie van Oegstgeest is benauwd. De gemeente scoort daarnaast beduidend slechter dan referentiegemeenten. Grootste risico voor de gemeente is de gemeentelijke grondexploitatie. De boekwaarde van de voorraad gronden per inwoner is ultimo 2013 € 2.167 per inwoner. Dit is circa 3 maal zo hoog als bij vergelijkbare gemeenten. De door de gemeenten aangetrokken lang lopende leningen (ultimo 2013 € 92,0 miljoen) zijn voor circa 53% aangewend voor de voorfinanciering van de grondexploitatie. De rentekosten van de voorfinanciering van de grondexploitatie drukken niet op de reguliere begroting van de gemeente.

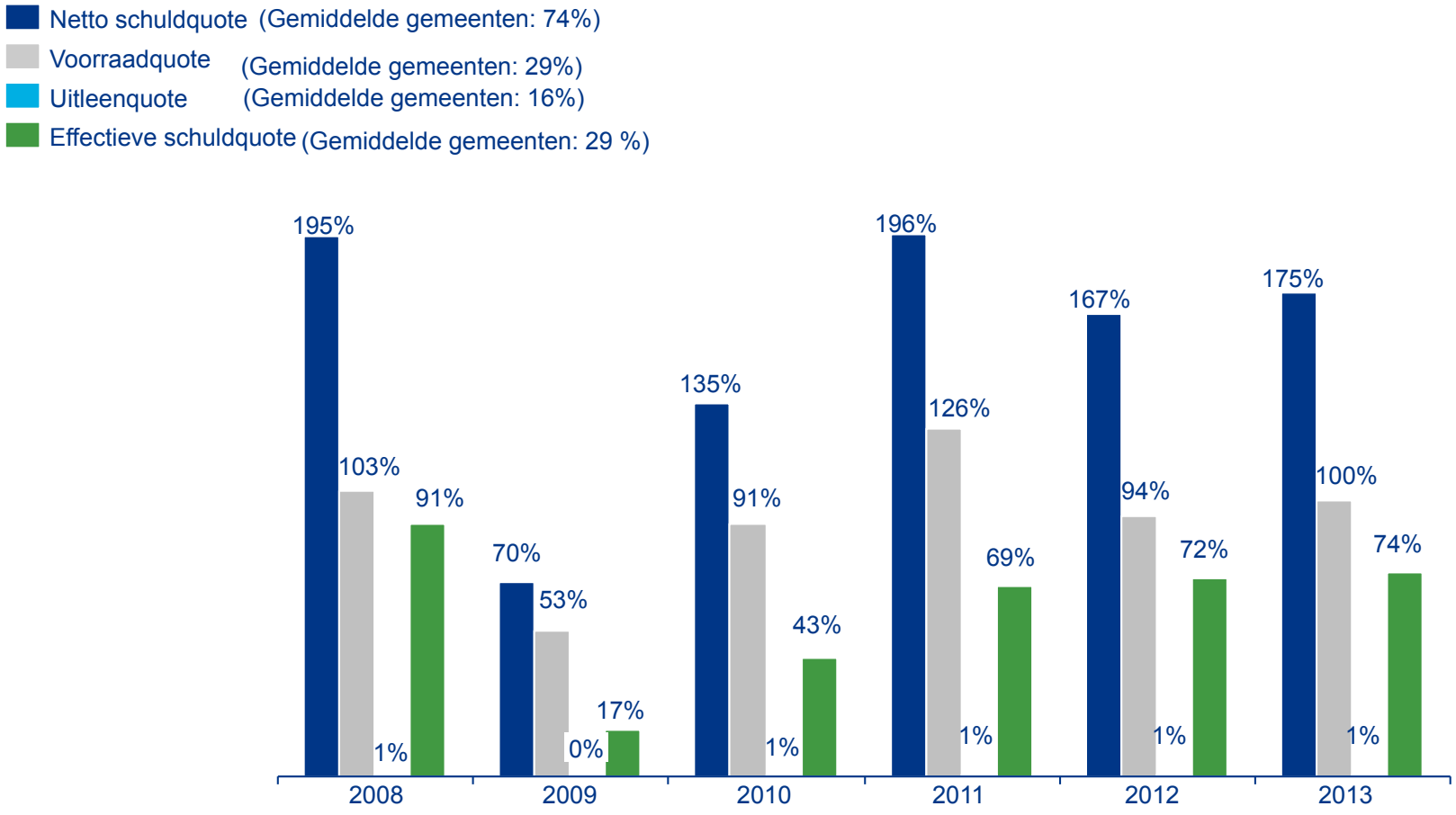

© 2014 Deloitte The Netherlands

Duiding informatie gemeente Oegstgeest

- De inzet van vreemd vermogen zit in Oegstgeest sinds enkele jaren boven de kritieke norm die wordt aangehouden voor deze indicatoren
- De financiële situatie van de Oegstgeest is voornamelijk vanwege de reeds getroffen verliesvoorzieningen op grondexploitaties (zie debetzijde balans) zorgwekkend. De grondexploitaties vertegenwoordigen ultimo 2013 40% van het gemeentelijke balanstotaal
- Oegstgeest heeft ultimo 2013 een bedrag van € 998 aan eigen vermogen per inwoner. De netto boekwaarde van de voorraad gronden ultimo 2013 is ruim 2 maal zo hoog als het eigen vermogen per inwoner
- Voornoemde indiceert dat het kunnen verkopen van grondexploitaties, overeenkomstig de bij de jaarrekening 2013 vastgestelde uitgangspunten, van wezenlijk belang is voor de toekomstige financiële positie van Oegstgeest
- Oegstgeest gaat er in de prognoses vanuit dat in een relatief korte periode, gegeven het aantal te verkopen M^2 grond, het grootste gedeelte van de grondposities kan worden verkocht. Hierdoor wordt de schuldpositie verlaagd
- Verdere tegenvallers op de grondexploitaties (kostenstijgingen, tegenvallende opbrengsten) zullen leiden tot een verslechtering van de balansratio's en een vermindering van het weerstandsvermogen van de gemeente om financiële tegenvallers op te kunnen vangen
- Grondexploitaties zijn vaak langdurige trajecten, waarbij de waarde van grondexploitaties door de jaren kunnen fluctueren. Het kan zijn de getroffen voorzieningen uiteindelijk te hoog of juist te laat blijken te zijn, dit hangt af van de toekomstige ontwikkelingen (met name VON-prijzen en rentestand). Daarnaast is ook de fase waarin bovengenoemde grondexploitaties zich bevinden van belang bij het inschatten van de kans in hoeverre de hoogte van de getroffen voorzieningen min of meer definitief is
- Naast het realiseren van grondexploitatieopbrengsten, kan ook het niet activeren van investeringen met maatschappelijk nut en het instellen van een investeringsplafond leiden tot een daling van de schuldquote. Dit is een beleid dat door Oegstgeest is ingezet

© 2014 Deloitte The Netherlands

Stand van zaken balans Leidschendam-Voorburg per 31-12-2013

Materiele en financiële bezittingen

Activa		Passiva	
Im(materiële) vaste activa	136.214	Algemene reserve	58.383
Kapitaalverstrekkingen	7.783	Bestemmingsreserve	52.027
Leningen verbonden partijen	0	Voorzieningen	5.875
Langlopende leningen derden	96	Langlopende leningen	45.854
Langlopende uitzettingen	2.007		
Voorraad bouwgrond inclusief onderhanden werk (inclusief verliesvoorziening* € 2,5 miljoen)	30.567	Kortlopende schulden	30.512
Overige voorraden	0		
Vorderingen & liquide middelen	19.498	Overlopende passiva	14.228
Overlopende activa	10.712		
Balanstotaal	**206.879**	**Balanstotaal**	**206.879**

Eigen vermogen

Bruto schuld

Bovenstaand is de balans weergegeven per 31 december 2013. De gemeente Leidschendam-Voorburg werkt niet met prospectieve balansen, derhalve is het niet mogelijk om toekomstige kengetallen te presenteren.

* Het betreft een waarde correctie, deze dient conform het BBV altijd aan de debetzijde van de balans plaats te vinden

© 2014 Deloitte The Netherlands

In de afgelopen vijf jaar is de boekwaarde van de materiële vaste activa netto toegenomen met een bedrag van € 22,0 mln. Deze investeringen zijn gefinancierd uit eigen middelen van de gemeente. In deze periode heeft de gemeenten € 15,9 aan schulden aangetrokken. Deze schulden zijn volledig gebruikt voor de voorfinanciering van de gemeentelijke grondexploitatie. Ultimo 2013 is de financiële positie van Leidschendam-Voorburg gunstiger dan gemeenten met een vergelijkbare grootte.

Leidschendam-Voorburg

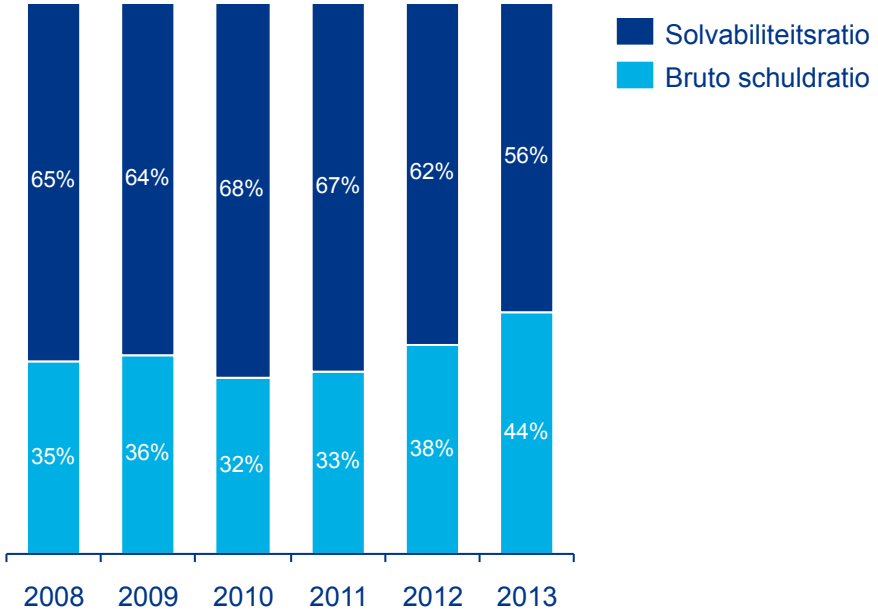

Referentiegemeenten 2012

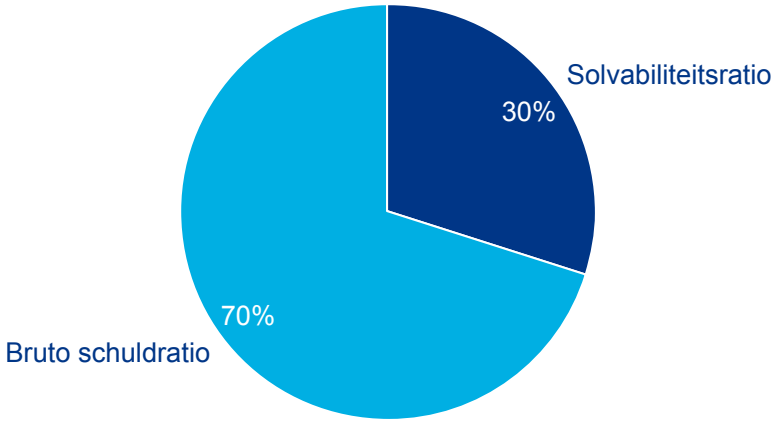

Netto schuld per inwoner

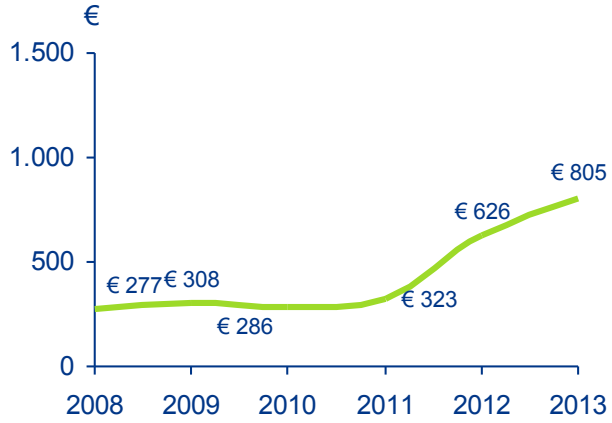

© 2014 Deloitte The Netherlands

De financiële positie van Leidschendam-Voorburg is relatief gunstig. De netto schuldquote loopt wel op, maar dit komt met name door investeringen in bouwgrond. De gemeente verwacht rendement op deze investering

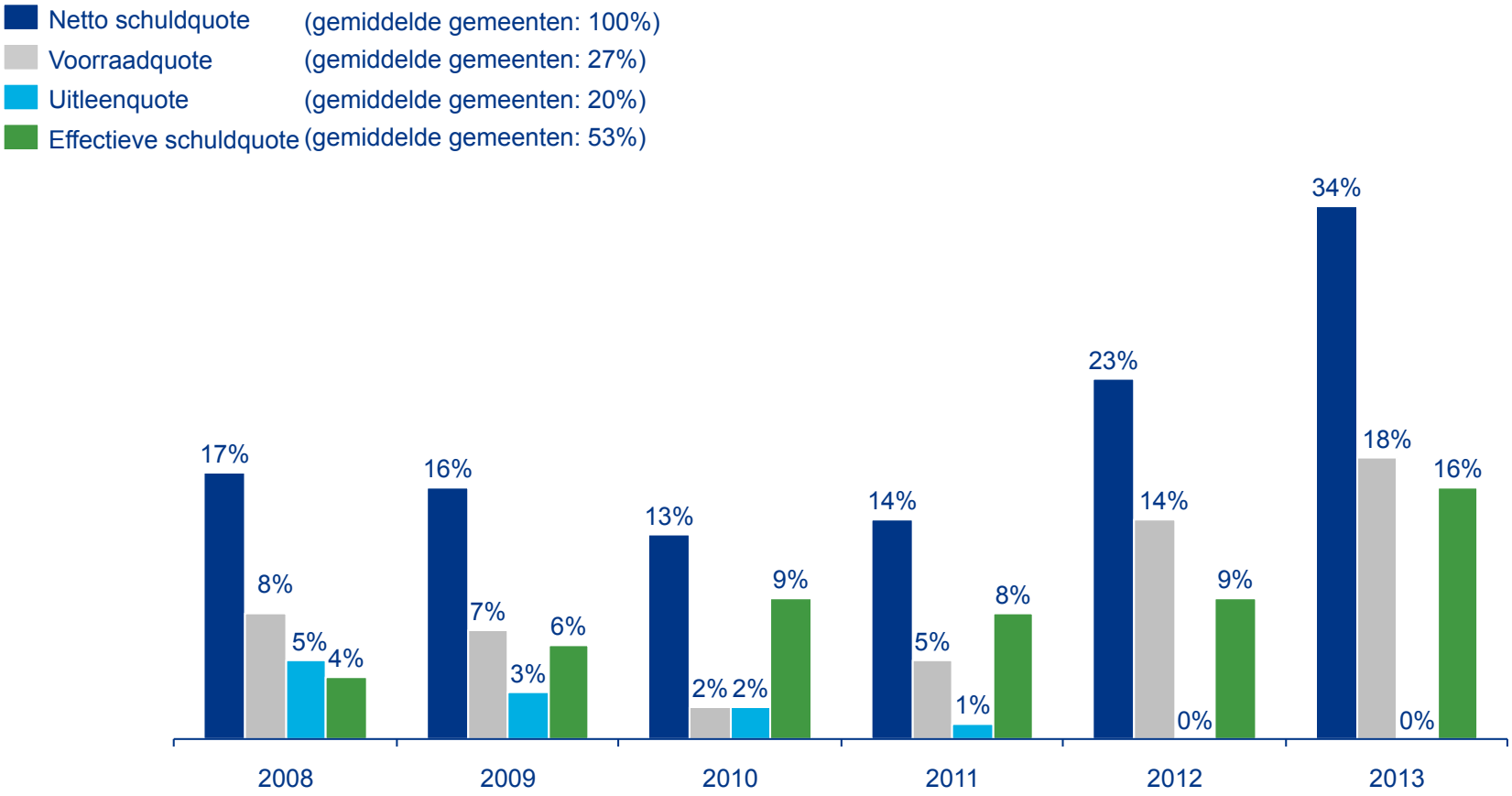

© 2014 Deloitte The Netherlands

Duiding informatie gemeente Leidschendam-Voorburg

- De financiële positie van Leidschendam-Voorburg is solide. De netto schuldquote is in de afgelopen jaren wel opgelopen. Tegelijkertijd loopt echter de voorraadquote op. Dit geeft aan dat de gemeente Leidschendam-Voorburg de aangetrokken leningen heeft gebruikt voor de voorfinanciering van de gemeentelijke grondexploitatie.
- Het verdient aanbeveling de ontwikkeling van de grondexploitaties nauwlettend te volgen door bijvoorbeeld een Meerjaren Perspectief Grondexploitaties en een tussentijdse rapportage over de waardeontwikkeling van deze gronden op gezette tijden te presenteren. De gemeente heeft aangegeven dat vanaf 2014 de grondexploitaties halfjaarlijks worden herzien

© 2014 Deloitte The Netherlands

2

Kunnen investeringen houdbaar worden gefinancierd?

Wat is de jaarlijkse structurele ruimte waarmee een gemeente zijn (bestaande) schuldverplichting kan betalen? Hierbij past een aantal kanttekeningen

- Een gemeente stuurt op structureel sluitende baten en lasten van de gemeentelijke bedrijfsvoering. Maar niet alle lasten van een gemeente zijn uitgaven
- De afschrijvingen zijn wel kosten op de exploitatie, maar veroorzaken geen geldstroom. De inkomsten die er op de exploitatie tegenover staan, vallen daarom vrij voor aflossing van bestaande leningen. Een positief exploitatieresultaat (saldo van de totale baten en lasten) speelt extra inkomsten vrij voor het aflossen van bestaande leningen
- De som van de afschrijvingen en het exploitatieresultaat voor bestemming van de reserves, laten jaarlijks de schulden die rusten op het bestaande bezit, dalen. Wanneer hierbij ook het renteresultaat wordt betrokken, ontstaat het zogeheten kengetal van het primair surplus

  Primair surplus = Resultaat voor bestemming + afschrijvingen + renteresultaat*

  *Renteresultaat = Rente vreemd vermogen + de rente eigen vermogen – de doorberekende rente

- Als in een jaar de investeringen hoger zijn dan het primair surplus, ontstaan meer nieuwe schulden dan op oude schulden wordt afgelost. Er is in deze situatie sprake van een negatief financieringsresultaat: de schuld stijgt
- Omgekeerd daalt de schuld als in een jaar de investeringen lager zijn dan het primair surplus. Er is dan sprake van een positief financieringsresultaat

Kanttekeningen bij het maken van de vergelijking tussen het begrip primair surplus en investeringen

- De planningshorizon is bij de meeste gemeenten beperkt tot looptijd (vier jaar) van de meerjarenbegroting. Vaak neemt de nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de ramingen na t+2 substantieel af. Regelmatig worden in de investeringsstaten namelijk niet alle vervangingsinvesteringen opgenomen
- De meeste gemeenten schrijven de investeringen met maatschappelijk nut (wegen, speeltuinen) in een keer af. Hierdoor ontstaat het beeld dat weinig nieuwe investeringsruimte bestaat door een op het oog lager primair surplus, maar dit is niet zo. Daarom dient altijd ook het afschrijvingsbeleid in acht te worden genomen
- Daarnaast dienen initiële, maar ook bijgestelde jaarlijkse prognoses, niet als waarheid te worden gezien voor het uiteindelijke gerealiseerde resultaat (zie de volgende pagina)

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bij alle vier de gemeenten is sprake van afwijkingen in de afgelopen jaren tussen het resultaat voor bestemming tussen de primaire begroting, de begroting inclusief wijzigingen en het uiteindelijke rekeningresultaat

WASSENAAR (omvang begroting ca. € 34 mln.)

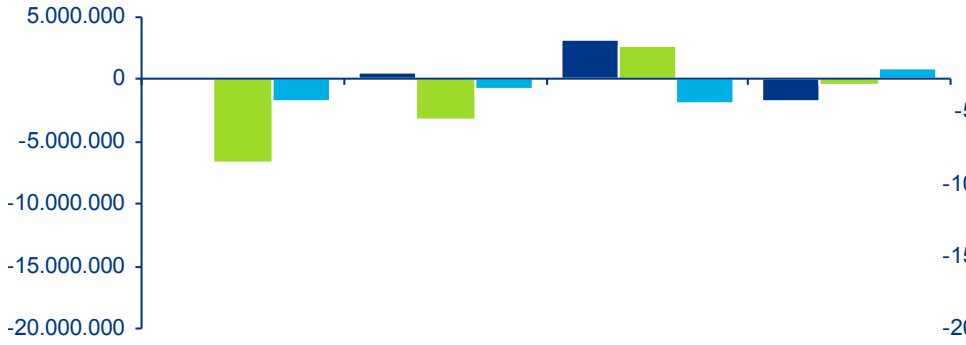

VOORSCHOTEN (omvang begroting ca. € 56 mln.)

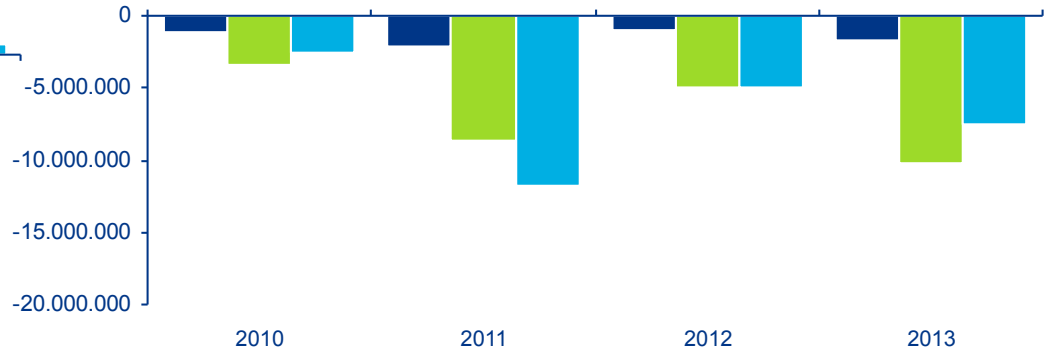

OEGSTGEEST (omvang begroting ca. € 48 mln.)

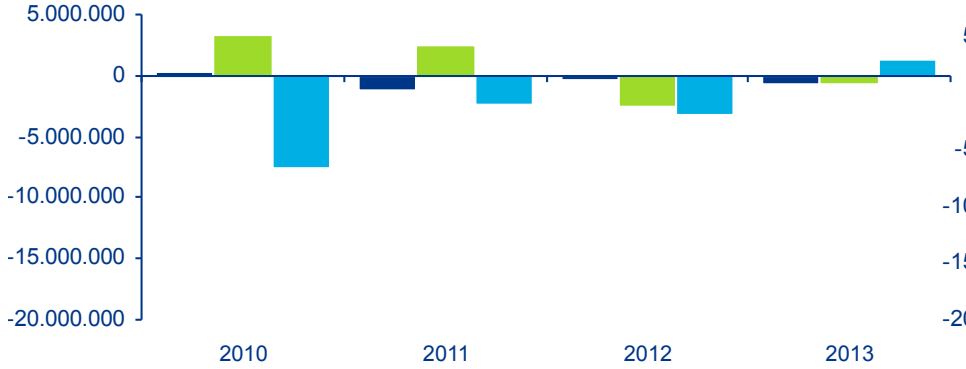

LEIDSCHENDAM-VOORBURG (OMVANG BEGROTING CA. € 192 MLN.)

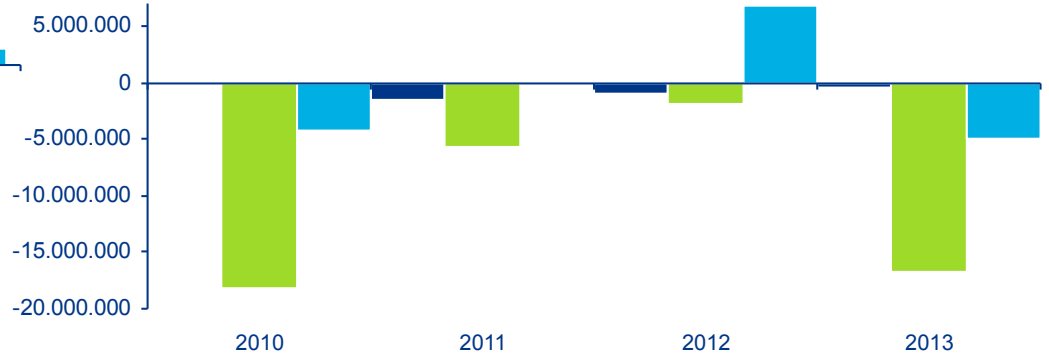

Bron: Begrotingen en jaarrekeningen

© 2014 Deloitte The Netherlands

Alle gemeenten realiseren volgens hun begrotingen altijd in de komende periode een primair surplus. Dit geldt alleen niet voor Voorschoten in 2013

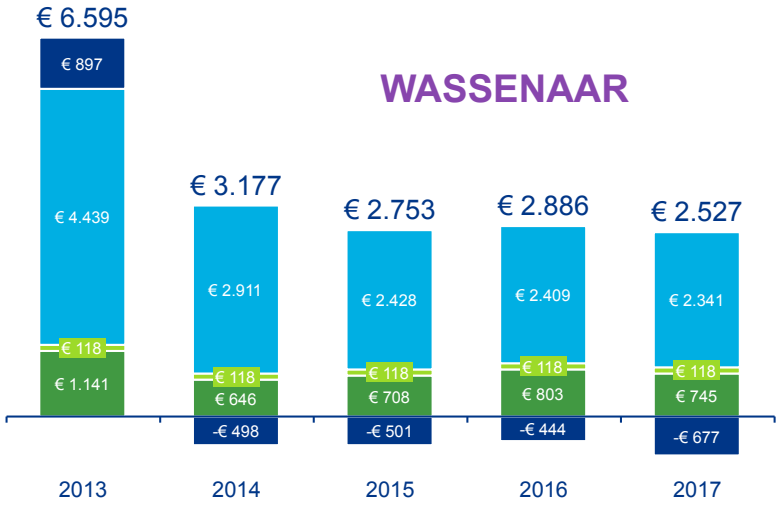

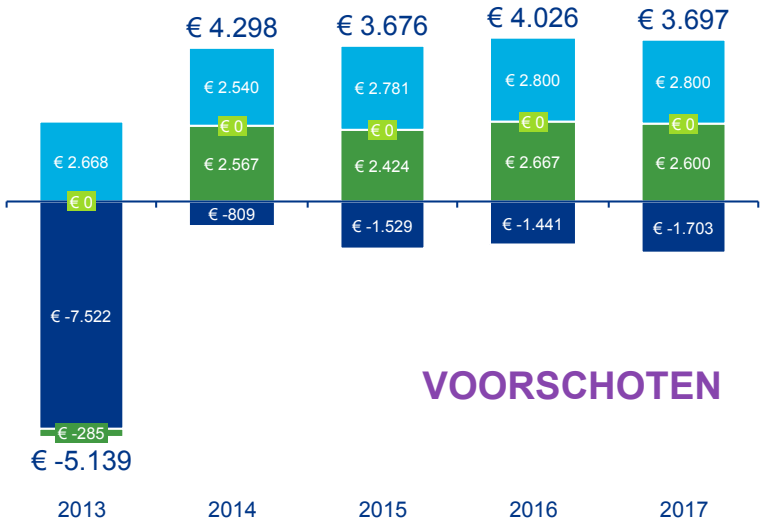

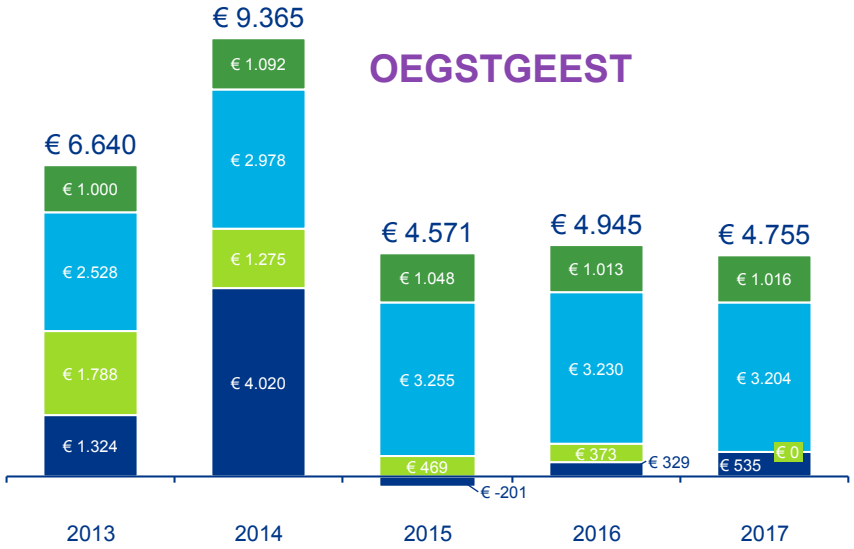

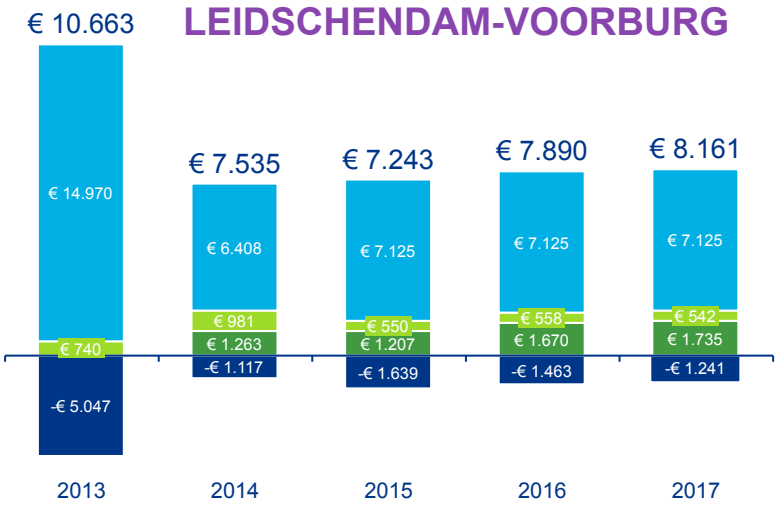

Bijlage 1A en 1B (blz. 41+42) tonen de gedetailleerde cijfers op basis waarvan de berekening tot stand is gekomen

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bij Voorschoten en Leidschendam-Voorburg ontstaan volgens de begrotingen de komende jaren meer schulden dan op oude schulden worden afgelost. Wassenaar en Oegstgeest realiseren juist een positief financieringsresultaat

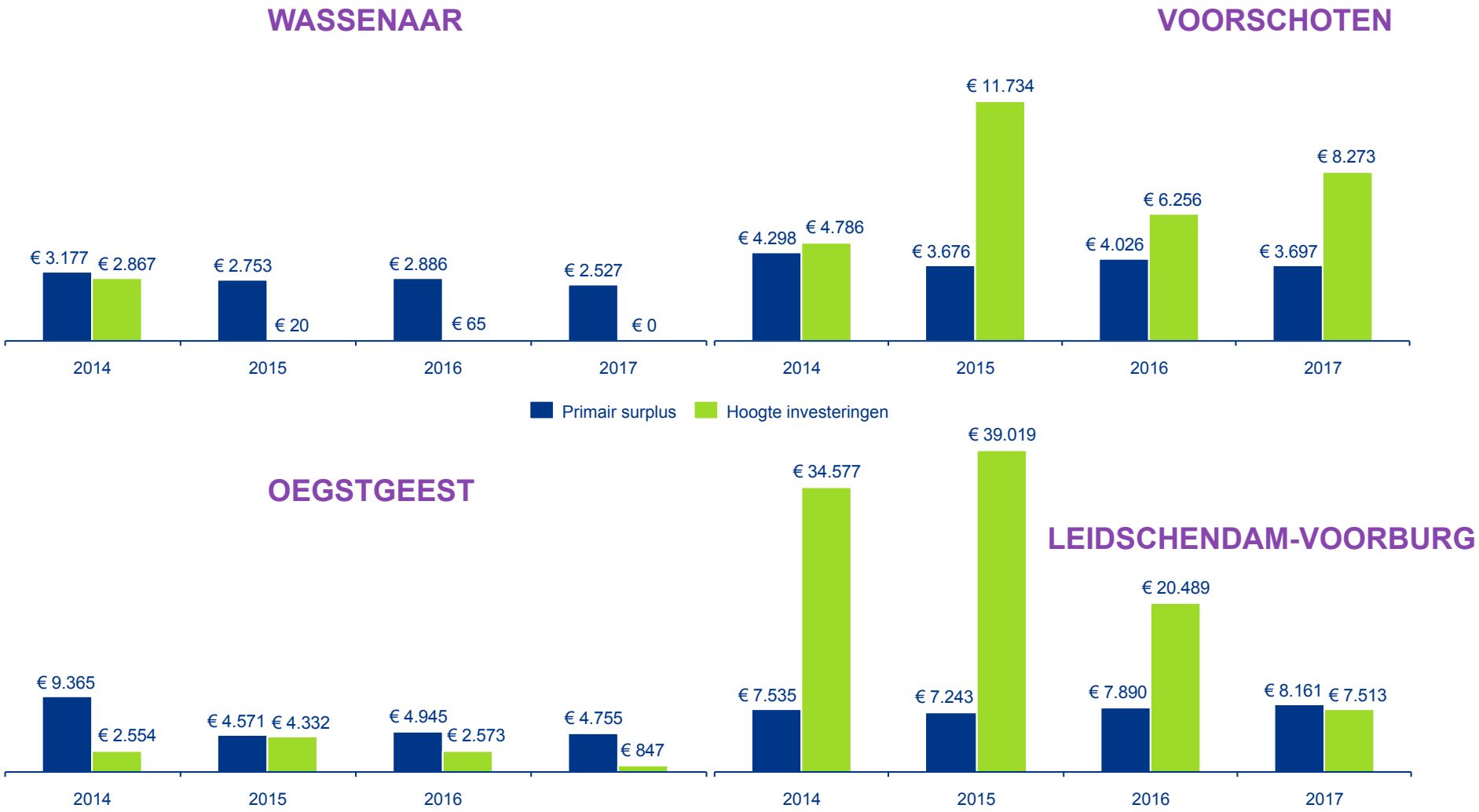

Bron: Activastaten gemeenten en MJB 2014-2017

© 2014 Deloitte The Netherlands

Een van de middelen om een stijgende schuld tegen te gaan of juist om schulden verder te verlagen, is het verhogen van gemeentelijke inkomsten. Drie ‘knoppen’ om de gemeentelijke inkomsten te verhogen, zijn de OZB-belasting, de riool- en de afvalstoffenheffing

- Een middel om een stijgende schuld tegen te gaan of juist om de schulden verder te verlagen, is het verhogen van gemeentelijke belastingen. Vanzelfsprekend bestaan er ook andere middelen om schulden te verlagen, zoals een investeringsplafond. Deze laten wij hieronder buiten beschouwing
- Het is interessant om te zien wat de onbenutte belastingcapaciteit is van de vier gemeenten, zodat inzichtelijk wordt welke ruimte aan de inkomstenkant bestaat
- De onbenutte ruimte voor extra inkomsten kunnen bestaan uit gelden uit onroerende zaakbelasting (OZB), afvalstoffenheffingen en rioolrechten
- Zowel voor riool- als afvalstoffenheffing hanteren de vier gemeenten het uitgangspunt dat deze tarieven kostendekkend zijn. Dit impliceert dat op deze onderdelen geen wettelijke ruimte meer bestaat voor de gemeenten om hun inkomsten te vergroten
- Resteert de onbenutte belastingcapaciteit. In beginsel kennen de gemeentelijke belastingen geen beperkende bepalingen ten aanzien van de hoogte van het tarief
- Het product van het OZB tarief en de WOZ waarde voor het totaal van de gemeenten mag echter niet sterker dan de bestuurlijk overeengekomen zogeheten macro-norm stijgen. Voor 2014 geldt een landelijke OZB stijging van 2,45%
- Individuele gemeenten kunnen echter afwijken van deze norm
- De ruimte die voor gemeenten mogelijk resteert wat betreft OZB inkomsten wordt als volgt berekend: (Normtarief van 0,1651% voor OZB geldend voor artikel 12 gemeenten - het gemeentelijke geldende tarief) * de belastinggrondslag
- De figuur op de volgende pagina toont de ruimte voor de vier gemeenten en de totale WOZ-waarde van de huizen

© 2014 Deloitte The Netherlands

Alle gemeenten beschikken over onbenutte belastingcapaciteit: Leidschendam-Voorburg in absolute zin het meest, Voorschoten het minst

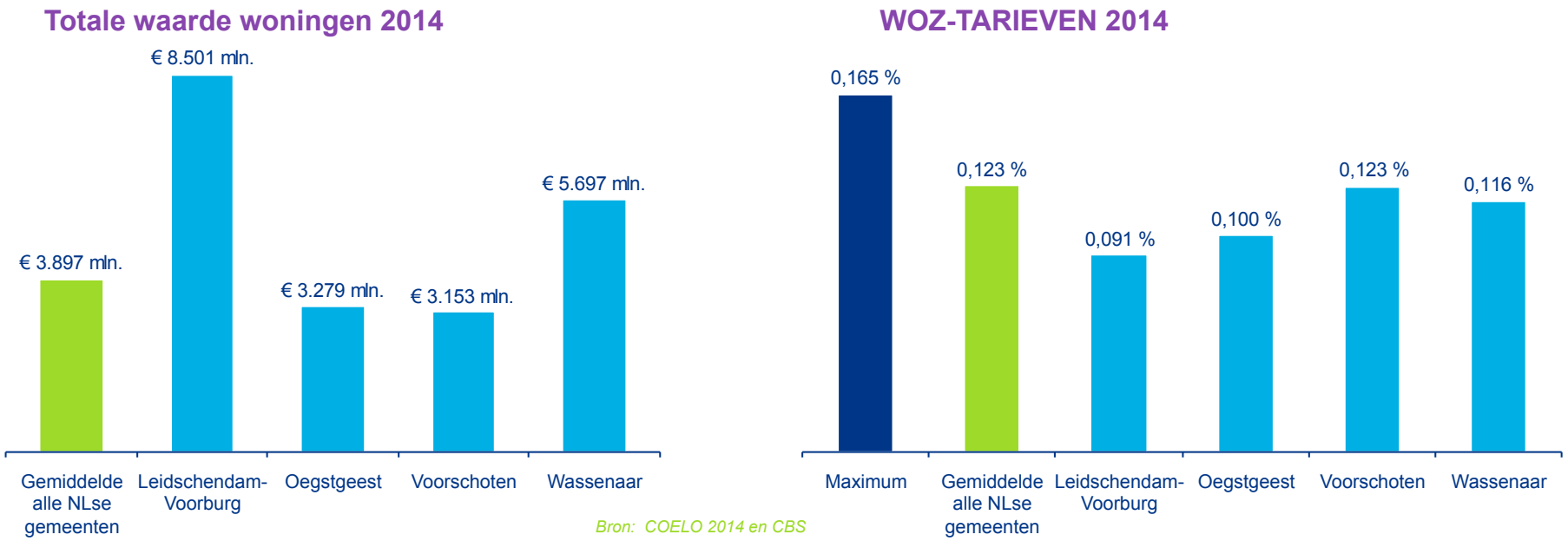

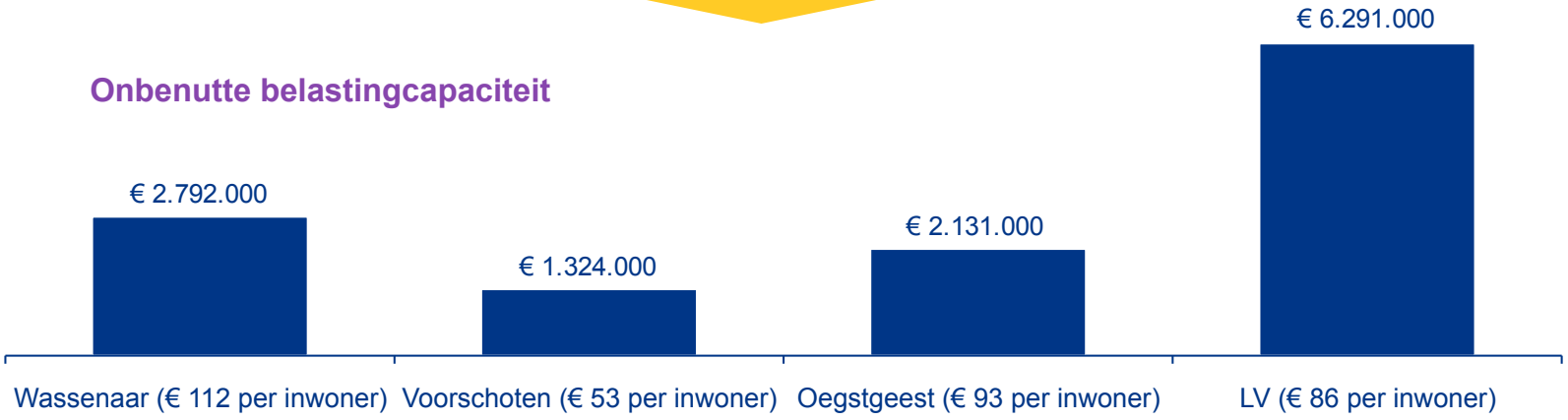

© 2014 Deloitte The Netherlands

3

EMU-saldo en structureel evenwicht

Het EMU-saldo is de enige wettelijk voorgeschreven genormeerde indicator voor de financiële positie. Een korte introductie en overzicht van de consequenties

- In 2013 is de wet Houdbare Overheidsfinanciën (HoF) aangenomen. Deze wet legt de Europese afspraken over de begrenzing van overheidstekort en overheidsschuld vast in nationale wetgeving
- Afgesproken in het financieel akkoord van jan. 2013 tussen Rijk en decentrale overheden is dat het aandeel van de medeoverheden in het EMU-tekort tot 2015 0,5 % (norm) van het Bruto Binnenlands Product (BBP) mag bedragen. Dit percentage is verdeeld over gemeenten (0,38 %), provincies (0,07 %) en waterschappen (0,05 %)
- Voor 2016 en 2017 geldt een norm van 0,4% resp. 0,3%. De afgesproken ambitie is echter groter: 0,3% in 2014/2015, 0,2% in 2016/2017
- Er is een macronorm voor het totale EMU-tekort van de gezamenlijke gemeenten. Daarnaast is op basis van de begrotingstotalen van alle gemeenten het aandeel per gemeente vertaald naar individuele referentiewaarden. Zo beschikken gemeenten over een referentiewaarde voor het EMU-saldo waaraan zij hun begroting kunnen toetsen in de voorbereiding, uitvoering en realisatie
- Het devies is om niet teveel te kijken naar deze individuele referentiewaarde, aangezien:
  - Het EMU-saldo op micro niveau erg volatiel kan zijn, omdat de hoogte van investeringen en het saldo van aan- en verkopen bouwgrond grote schommelingen in de hoogte van het EMU-saldo kan veroorzaken. Dit varieert ook per gemeente
  - De kans op boetes van toepassing is als de staat Nederland niet aan de Europese begrotingsnorm voldoet, dan pas volgt verrekening bij decentrale overheden. Deze kabinetsperiode (2013-2016) worden geen boetes opgelegd als de tekortnorm wordt overschreden, zo is in het Bestuurlijk overleg van januari 2013 afgesproken
  - Het teveel focussen op binnen de EMU referentiewaarden blijven, kan ertoe leiden dat noodzakelijke investeringen worden uit- of afgesteld
- De belangrijkste variabelen die het EMU-saldo bepalen zijn, naast de hoogte van het exploitatiesaldo,: afschrijvingen, investeringen in vaste activa en de aankoop van grond. Zie voor een gedetailleerd overzicht van de berekening van het EMU-saldo de bijlage op pagina 40

© 2014 Deloitte The Netherlands

Wassenaar en Oegstgeest blijven in 2014 en 2015 binnen de EMU-referentiewaarde, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg volgens hun begroting in beide jaren niet. Dit wordt met name veroorzaakt door de voorgenomen investeringen

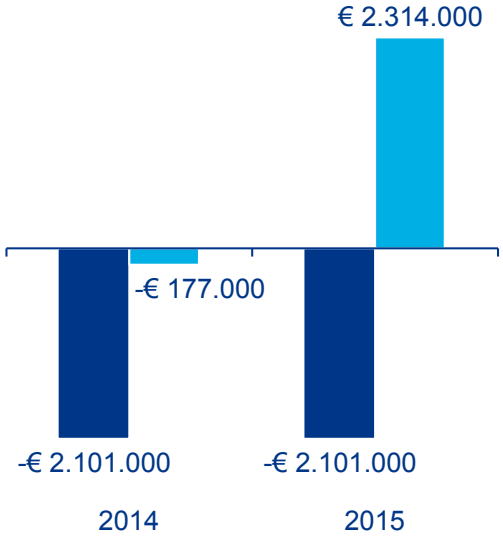

Wassenaar

Voorschoten

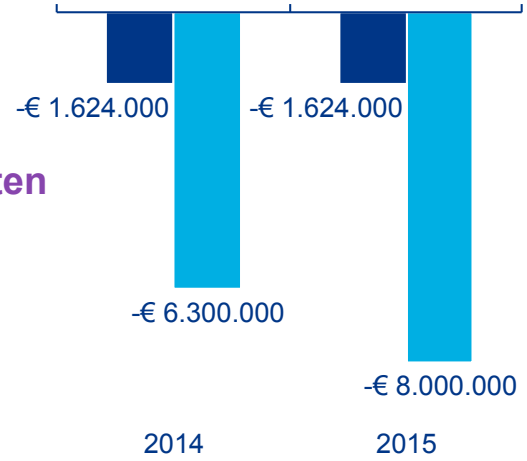

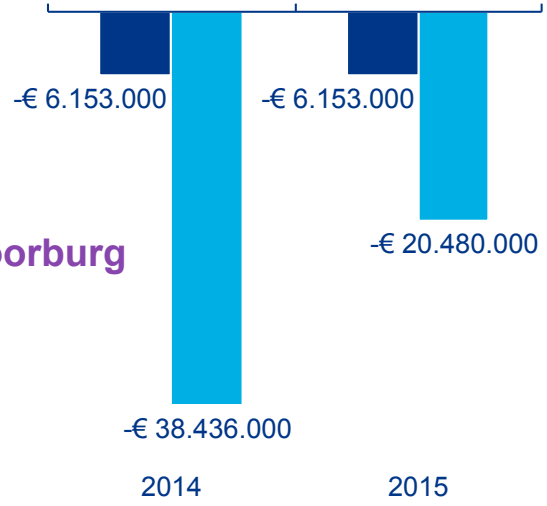

Leidschendam-Voorburg

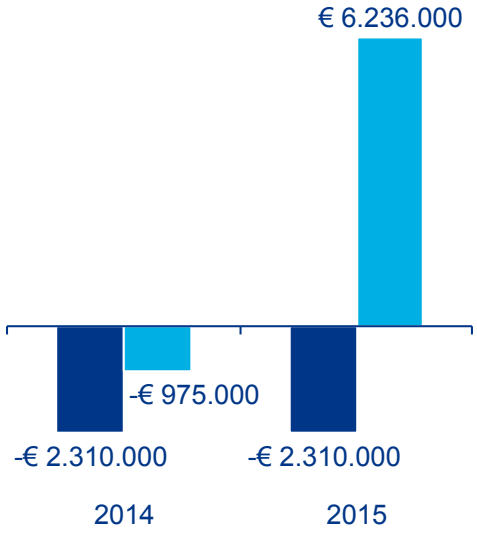

Oegstgeest

Bron: CBS-enquête EMU saldo 2015

© 2014 Deloitte The Netherlands

De ontwikkeling van het EMU-saldo dient met name bij de gemeenten Voorschoten en Leidschendam-Voorburg gemonitord te worden

- Hoewel de afgesproken norm een macro-norm is voor alle gemeenten tezamen en dus geen micro-norm voor individuele gemeenten en er deze kabinetsperiode geen sancties aan de orde zijn – tenzij er Europese sancties zouden komen – is het verstandig de referentiewaarden te monitoren, met name in de gemeenten Leidschendam/ Voorburg en Voorschoten
- Bij beide gemeenten zorgt met name het grote investeringsvolume voor een overschrijding van de EMU-referentiewaarde. De gemeenten kunnen de investeringen blijkbaar niet dekken uit het primair surplus en de afschrijvingen die plaatsvinden.
- Tot de maatregelen die genomen kunnen worden om aan de norm te kunnen voldoen, behoren een heroverweging/ prioritering van investeringen en het instellen van een investeringsplafond
- Nadeel van een dergelijk investeringsplafond is dat noodzakelijke investeringen kunnen worden bij- of afgesteld. Dit kan het voorzieningenniveau van een gemeente beïnvloeden

© 2014 Deloitte The Netherlands

De gemeentelijke begroting dient structureel en reëel in evenwicht te zijn. De provincie houdt hier toezicht op

- De gemeentelijke financiële huishouding dient ‘in ‘structureel en reëel in evenwicht’ te zijn
- Dit betekent dat gemeenten in de begroting structurele lasten moeten dekken met structurele baten. Anders gezegd: de door de raad vastgestelde baten en de lasten van het begrotingsjaar - inclusief de verwerking van de beoogde toevoegingen en onttrekkingen aan reserves – moeten tenminste in evenwicht zijn. De provincie houdt hier toezicht op
- De doelstelling van het financiële toezicht is het voorkomen dat een gemeente een structureel tekort op de begroting heeft wat zij zelf niet kan oplossen en om die reden een beroep moet doen op de middelen van de collectiviteit van gemeenten (via artikel 12 van de Financiële-verhoudingswet)
- Uitgangspunt is dat naar het eerstvolgende begrotingsjaar wordt gekeken. Wanneer de begroting niet voldoet aan de voorwaarde van structureel en reëel evenwicht, zal de Provincie de meerjarenraming toetsen op structureel evenwicht. In de Gemeentewet is bepaald dat de meerjarencijfers voor (tenminste) de drie jaar volgend op het begrotingsjaar worden opgesteld
- Een evenwicht herstel moet uiterlijk in het derde jaar van deze ramingen weer zijn aangetoond als het begrotingsjaar geen structureel en reëel evenwicht laat zien. Een opschuivend perspectief (ieder jaar opnieuw een meerjarenraming met uitsluitend in het derde jaar weer evenwicht) is daarbij in het algemeen niet acceptabel
- Op de volgende pagina’s illustreren wij in hoeverre de gemeenten de komende jaren aan de eis van structureel en reëel evenwicht voldoen
- Dit is op basis van de volgende berekening tot stand gekomen:

© 2014 Deloitte The Netherlands

Iedere gemeente begroot in minimaal 1 jaar geen structureel evenwicht. De procentuele afwijking van de begroting is beperkt (maximaal 2%)

Gemeenten	2014	2015	2016	2017
Wassenaar (totale begroting ca. € 34 mln.)		1%	1%	1%
Voorschoten (totale begroting ca. € 56 mln.)		1%	2%	1%
Oegstgeest (totale begroting ca. € 48 mln.)		2%		
Leidschendam-Voorburg (begroting ca. € 192 mln.)			1%	1%

Geen structureel evenwicht, % = procentuele afwijking van de begroting)

Wel structureel evenwicht

Deze analyse is gebaseerd op het overzicht incidentele baten en lasten zoals opgenomen in de meerjarenbegroting 2014-2017. De kwaliteit van dit overzicht is bepalend voor de uitkomsten van deze analyse.

Bijlage 2 (blz. 43) toont de gedetailleerde cijfers op basis waarvan de berekening tot stand is gekomen

© 2014 Deloitte The Netherlands

4

Rekenmodel houdbare gemeentefinanciën

VNG-rekenmodel houdbare gemeentefinanciën

- Voor een goed oordeel over de houdbaarheid van de gemeentefinanciën is het, naast een oordeel over de huidige hoogte van de schulden en de geprognosticeerde ontwikkeling van de schuld, interessant om te kijken hoe de schuldontwikkeling is indien sprake is van een slecht of zelfs een extreem weer scenario
- Hiertoe heeft de VNG het rekenmodel 'houdbare gemeentefinanciën' ontwikkeld
- Het rekenmodel geeft daarbij een duidelijke norm wanneer sprake is van houdbare gemeentefinanciën, namelijk: kan de gemeente de netto schuldquote op de middellange termijn weer laten dalen?
- Als wij kijken naar de financiële positie van de vier gemeenten, dan is het duidelijk dat Wassenaar zich qua schuldpositie zich geen zorgen hoeven te maken. De buffers zijn aanwezig en zelfs in een extreem weer scenario zal sprake zijn van houdbare gemeentefinanciën. Desondanks kan het relevant zijn om te bepalen hoeveel structurele ruimte er bij deze gemeente nog resteert
- Voor Oegstgeest en Voorschoten geldt dat de financiële ruimte in komende jaren (zeer) beperkt is, voor Leidschendam geldt dit in wat minder mate. Hoe dan ook, een slecht of extreem weer scenario kan het financiële beeld (veel) verder laten verslechteren. Het is belangrijk om dit inzichtelijk te maken en gezamenlijk te bepalen waar risico's en kansen liggen
- De afgelopen maand is een aantal vingeroefeningen op dit gebied verricht. Voor een plausibel en bruikbaar resultaat is echter meer tijd en meer specifieke kennis van de begrotingen en meerjarencijfers van de vier gemeenten nodig dan in een dergelijk kort tijdsbestek beschikbaar was
- Daarnaast is het wenselijk om de analyse zoveel mogelijk op de concrete en specifieke risico's per gemeente te richten. Hiervoor is het noodzakelijk om ook 'achter het model' te kijken, in samenwerking met de gemeentelijk financieel specialisten. Pas dan kunnen betrouwbare resultaten worden getoond

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bijlagen

Het EMU saldo wordt als volgt berekend

	Optellen (groen) / aftrekken (oranje)
	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)
+	Afschrijvingen ten laste van de exploitatie
+	Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie
-	Investeringen in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd
+	Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4overigen
+	Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voorzover niet op exploitatie verantwoord
-	Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)
+	Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord
+	Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen
+	Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht
+	Verkoop van effecten
-	Verkoop van effecten: wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?
=	**EMU-SALDO (te toetsen aan individuele referentiewaarde)**

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bijlage 1A: Oegstgeest realiseert in de gehele periode 2013 - 2017 een primair surplus. Voor Voorschoten geldt dit alleen niet in 2013

Bedragen in absolute getallen

Oegstgeest	2013	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming	1.324.000	4.020.000	-201.000	329.000	535.000
Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	2.528.000	2.978.000	3.255.000	3.230.000	3.204.400
Afschrijvingen ten laste van de reserves	1.788.825	1.275.162	469.100	373.400	0
Renteresultaat	1.000.000*	1.092.000	1.048.000	1.013.000	1.016.000
Primair surplus	6.640.825	9.365.162	4.571.100	4.945.400	4.755.400

Bron: MJB 2014-2017 en OT Financieringsresultaat en bespaarde rente

Voorschoten	2013	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming	-7.522.681	-809.215	-1.529.759	-1.441.980	-1.703.761
Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	2.668.000	2.540.000	2.781.000	2.800.000*	2.800.000*
Afschrijvingen ten laste van de reserves	0	0	0	0	0
Renteresultaat	-285.367	2.567.548	2.424.126	2.667.492	2.600.000*
Primair surplus	-5.140.048	4.298.333	3.675.367	4.025.511	3.696.239

Bron: MJB 2014-2017 + Inzicht in rente 2013, Investerings- en financieringsstaat 2013 -2016. Investerings- en financieringsstaat 2014 – 2017 bevat geen gegevens over renteresultaat

** Betreft stelpost vanwege ontbrekende informatie*

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bijlage 1B: Zowel Wassenaar als Leidschendam-Voorburg realiseren in de gehele periode 2013 - 2017 een primair surplus

Bedragen in absolute getallen

Wassenaar	2013	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming	897.000	-498.000	-501.000	-444.000	-677.000
Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	4.439.000	2.911.000	2.428.000	2.409.000	2.341.000
Afschrijvingen ten laste van de reserves	118.000	118.000	118.000	118.000	118.000
Renteresultaat	1.141.770	646.499	708.750	803.188	745.428
Primair surplus	6.595.770	3.177.000	2.753.750	2.886.188	2.527.428

Bron: MJB 2014-2017 + Inzicht in rente 2013 jaarrekening

Het primair surplus van Wassenaar geeft een wat vertekend beeld. In Wassenaar schrijft men investeringen in maatschappelijk nut (wegen, parkeren, speeltuinen) niet af. Dit betaalt Wassenaar direct ten laste van de lopende begroting of via de reserves. Hierdoor ontstaat het beeld dat Wassenaar weinig investeringsruimte heeft via het primaire surplus, maar dit ligt dus genuanceerder. De andere drie gemeenten schrijven wel af op investeringen in maatschappelijk nut. Zie ook pagina 23.

Bedragen in absolute getallen

Leidschendam-Voorburg	2013	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming	-5.047.000	-1.117.000	-1.639.000	-1.463.000	-1.241.000
Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	14.970.000	6.408.000	7.125.000	7.125.000*	7.125.000*
Afschrijvingen ten laste van de reserves	740.000	981.000	550.000	558.000	542.000
Renteresultaat	1.200.000*	1.263.164	1.207.502	1.670.488	1.735.198
Primair surplus	11.863.000	7.535.164	7.243.502	7.890.488	8.161.198

Bron: MJB 2014-2017 + Excel sheet rentekosten en opbrengsten

** Betreft stelpost vanwege ontbrekende informatie*

© 2014 Deloitte The Netherlands

Bijlage 2: Iedere gemeente realiseert in minimaal 1 jaar geen structureel evenwicht. De procentuele afwijking van de begroting is echter maximaal 2%

Wassenaar	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming (a)	-498.000	-501.000	-444.000	-677.000
Incidentele lasten (b1)	?	*1.220.000*	*30.000*	*40.000*
Incidentele baten (b2)	?	*83.000*	*0*	*0*
Saldo incidentele lasten en baten (b=b1-b2)	1.137.000	30.000	40.000	0
Structureel evenwicht (saldo a – b = > 0) ?	Ja	Nee	Nee	Nee

Voorschoten	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming (a)	-809.215	-1.529.759	-1.441.980	-1.703.761
Incidentele lasten (b1)	*893.256*	*575.647*	*200.828*	*37.187*
Incidentele baten (b2)	*15.000*	*0*	*0*	*0*
Saldo incidentele lasten en baten (b=b1-b2)	878.256	575.647	200.828	37.187
Structureel evenwicht (saldo a – b = > 0) ?	Ja	Nee	Nee	Nee

Oegstgeest	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming (a)	4.020.000	-201.000	329.000	535.000
Incidentele lasten (b1)	*467.949*	*38.055*		
Incidentele baten (b2)	*3.641.000*	*75.000*		
Saldo incidentele lasten en baten (b=b1-b2)	-3.173.051	-36.945	0	0
Structureel evenwicht (saldo a – b = > 0) ?	Ja	Nee	Ja	Ja

Leidschendam-Voorburg	2014	2015	2016	2017
Resultaat voor bestemming (a)	-1.117.000	-1.639.000	-1.463.000	-1.241.000
Incidentele lasten (b1)	*3.764.000*	*1.037.000*	*4.285.000*	*500.000*
Incidentele baten (b2)	*1.393.000*	*-622.000*	*3.652.000*	*0*
Saldo incidentele lasten en baten (b=b1-b2)	2.371.000	1.659.000	633.000	500.000
Structureel evenwicht (saldo a – b = > 0) ?	Ja	Ja	Nee	Nee

Bedragen in absolute getallen

© 2014 Deloitte The Netherlands

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, a UK private company limited by guarantee, and its network of member firms, each of which is a legally separate and independent entity. Please see www.deloitte.nl/about for a detailed description of the legal structure of Deloitte Touche Tohmatsu Limited and its member firms.

Deloitte provides audit, tax, consulting, and financial advisory services to public and private clients spanning multiple industries. With a globally connected network of member firms in more than 150 countries, Deloitte brings world-class capabilities and high-quality service to clients, delivering the insights they need to address their most complex business challenges. Deloitte has in the region of 200,000 professionals, all committed to becoming the standard of excellence.

This communication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms, or their related entities (collectively, the “Deloitte Network”) is, by means of this publication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte Network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication .

© 2014 Deloitte The Netherlands